

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TEISĖS ISTORIJOS IR FILOSOFIJOS KATEDRA

ILONA GRĖBLIŪNAITĖ
Finansų valdymo studijų programa
FVmis0-01

TEISĖS AKTŲ HIERARCHIJA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Darijus Beinoravičius

VILNIUS, 2012

TURINYS

1. TEISĖS AKTAS IR JO RŪŠYS	6
1.1. Teisės akto samprata.....	6
1.2. Teisės akto rūšys.....	8
2. TEISĖS AKTŲ GALIA.....	17
2.1. Teisės aktų hierarchijos poreikis	17
2.2. Lietuvos Respublikos teisės aktų hierarchijos sistema.....	20
2.3. Teisės aktų hierarchijos principo pažeidimai	45
IŠVADOS.....	53
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	55
SANTRAUKA	66
SUMMARY	67
PRIEDAI	68

IVADAS

Baigiamojo darbo aktualumas. Greičiausiai nei viena valstybė neįsivaizduojama be vienokios ar kitokios teisinės sistemos, kuri yra vienas iš valstybės pagrindų. O siekiant teisingos teisinės sistemos, teisėtų sprendimų priėmimo ir, tuo pačiu, Konstitucijos ginamų žmogaus teisių užtikrinimo, privalo egzistuoti teisės aktai bei iš jų sudaryta teisės aktų hierarchijos sistema, kurios turi būti paisoma. Taigi teisės aktų hierarchijos egzistavimas atlieka labai svarbų vaidmenį, kuriuo neabejojama, tačiau jam neskiriama pakankamai didelio dėmesio. Tai rodo teisės aktų hierarchijoje egzistuojančios problemos bei įvairūs neaiškumai, prieštaravimai, t.y. teisės aktų priėmimo problemos (pavyzdžiui, įstatymų priėmimas vėliau nei poįstatyminių aktų, kurie turi detalizuoti tuos įstatymus), sąvokų painiojimas (pavyzdžiui, Konstitucija kai kurių autorių neteisingai vadinama pagrindiniu įstatymu), teisės aktų neatitikimas Konstitucijai bei skirtingos galios teisės aktų prieštaravimai (pavyzdžiui, kai žemesnės galios teisės aktų nuostatos prieštarauja aukštesnės galios teisės aktų nuostatomis), be to, vis dar diskutuojama dėl pačių teisės aktų išdėstymo pagal juridinę galią, t.y. pačios teisės aktų hierarchijos sistemos nustatymo ir t.t. Ir nors teisės aktų hierarchijos sistema nėra naujas dalykas, tačiau tos problemos yra išlikusios, atsiranda ir naujų diskusijų, pavyzdžiui, dėl konstitucinių įstatymų sąrašo įstatymo priėmimo, todėl teisės aktų hierarchijos analizė, neabejotinai, yra aktuali.

Temos pasirinkimą nulėmė tai, kad viešojo administravimo bakalauro studijų metu didelę mokomosios literatūros dalį sudarė norminė literatūra ir rašant įvairius kursinius darbus buvo būtina vadovautis teisės aktų hierarchijos sistema. Dėl to, esant supratimui, kas yra teisės aktų hierarchija ir kokia jos reikšmė teisei sistemai, susidomėta magistro baigiamojo darbo tema „Teisės aktų hierarchija“.

Problema: neskiriama didesnio dėmesio teisės aktų hierarchijos analizei, todėl kyla nemažai problemų teisinėje sistemoje.

Hipotezė: teisės aktų hierarchijos nepaisymas pažeidžia konstitucinį valdžių padalijimo principą, todėl atsiranda prieštaravimų tarp Konstitucijos ir žemesnės galios teisės aktų, skirtingos galios teisės aktų nuostatos ima konkuruoti tarpusavyje ir pan., kas sutrikdo teisinės sistemos darną ir pažeidžia Konstitucijos ginamas žmogaus teises.

Magistrinio darbo tikslas: išanalizuoti teisės aktų hierarchijos sistemą.

Uždaviniai:

1. Apžvelgti teisės akto sampratą ir jo rūšis.

2. Apibrėžti teisės aktų hierarchijos sąvoką ir atskleisti jos poreikio svarbą.
3. Aptarti teisės aktų hierarchijos sistemą sudarančių teisės aktų specifiką bei paanalizuoti jų problemines vietas.
4. Per teisės aktų hierarchijos principo pažeidimo atvejus atskleisti teisės aktų hierarchijos reikšmę.

Objektas: teisės aktų hierarchijos sistema.

Dalykas: teisės aktų hierarchijos sistemą sudarantys teisės aktai ir jiems būdinga specifika.

Metodai: dokumentų ir sisteminė analizė, lyginimo ir apibendrinimo metodai.

Darbą sudaro dvi pagrindinės dalys:

1. Teisės aktas ir jo rūšys;
2. Teisės aktų galia.

Pirmoje dalyje siekiama išsiaiškinti teisės akto sąvokos sampratą ir aptarti egzistuojančias teisės akto rūšis. Šiam tikslui atskleisti ši dalis išskiriama į dvi smulkesnes dalis: teisės akto samprata ir teisės akto rūšys. Taigi šioje dalyje bus aptariami įvairūs teisės akto apibrėžimai, jie bus analizuojami bei pateikiamas apibendrintas teisės akto apibrėžimas. Taip pat bus aptariamos ir išanalizuotos teisės akto rūšys, pateikiami joms būdingi specifiniai bruožai daugiausiai dėmesio skiriant bendrųjų teisės normų aktui.

Antroje dalyje siekiama aptarti teisės aktų galią. Šiam tikslui atskleisti išskirtos trys smulkesnės dalys: teisės aktų hierarchijos poreikis, teisės aktų hierarchijos sistema ir teisės aktų hierarchijos principo pažeidimai. Čia bus aptariama teisės aktų hierarchijos samprata, jos egzistavimo reikšmė ir svarba, Lietuvos Respublikos teisės aktų hierarchijos sistema ir ją sudarančių teisės aktų specifika bei egzistuojančios problemos. Taip pat bus išanalizuota keletas teisės aktų hierarchijos principo pavyzdžių, praktiškiau parodančių teisės aktų hierarchijos reikšmę valstybės teisės sistemoje.

Ištirtumas ir literatūra, naujumas. Išanalizavus šia tema įvairiuose universitetuose rašytus magistro baigiamuosius darbus, galima teigti, kad, nors bakalauro studijų metu studentai dažnai rašo kursinius darbus apie teisės aktų hierarchiją (jie būna tik aprašomojo pobūdžio), tačiau šia konkrečia tema, nepavyko rasti nė vieno baigiamojo darbo, nebent atskirose darbų dalyse kažkiek užsimenama apie teisės aktų hierarchiją. Pavyzdžiui, Vilniaus universiteto studentė Ž. Jurgelėnienė apsigynė magistro baigiamąjį darbą tema „Darbo teisės šaltinių samprata ir hierarchija“, kuriame buvo aptariama, kas yra teisės šaltinių hierarchija, šiek tiek užsimenama apie jos nustatymo poreikį ir kt. Kalbant apie mokslinės literatūros autorių darbus, galima paminėti keletą

tokių: L. Baublio, D. Beinoravičiaus, A. Kaluinios ir kitų autorių vadovėlių „Teisės teorijos įvadas“, kuriame yra pateikiamas abstraktus teisės akto apibrėžimas, aptariami išskirtoms keturioms teisės akto rūšims būdingi pagrindiniai požymiai, atkreipiant dėmesį į interpretuotų teisės normų aktų vaidmenį prisidedant prie teisės principų bei normų prasmės atskleidimo, taip pat pateikiamas išsamiausias teisės aktų skirstymas pagal juridinę galią (hierarchiją), aptariami teisės aktų hierarchiją sudarantys teisės aktai, jiems būdinga specifika ir kt. A. Vaišvilos knygoje „Teisės teorija“ pateikiamas išsamus teisės akto apibrėžimas, išskiriamos trys teisės akto rūšys, kurioms būdingos savybės yra aptariamos plačiau, analizuojama teisės aktų hierarchijos, kaip piramidės, sudarytos iš skirtingų rangų, samprata, trumpai aprašomi ją sudarantys teisės aktai, daugiau dėmesio skiriant įstatymams ir poįstatyminiams aktams, ir kt. T. Birmontienės, E. Jarašiūnio, E. Kūrio ir kitų autorių knygoje „Lietuvos Konstitucinė teisė“ analizuojama Konstitucijos sąvoka, jos savybės bei vaidmuo teisinėje sistemoje, Konstitucijos ir jos pataisų, konstitucinių įstatymų ir konstitucinių aktų, esančių Konstitucijos sudedamąja dalimi, samprata bei probleminis jų santykis, ratifikuotų tarptautinių sutarčių vaidmuo bei jų vietos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje problema, įstatymų ir poįstatyminių aktų samprata, jiems būdingi požymiai ir kt. E. Vaitiekienės ir G. Mesonio knygoje „Lyginamoji konstitucinė teisė“ yra aptariama Konstitucijos sąvoka, jos esmė, būdingi ypatumai, aprašomos Konstitucijos keitimo bei priėmimo procedūros, pateikiamos galimos įstatymų rūšys, analizuojama Konstitucijos, kaip pagrindinio valstybės įstatymo, galia, konstitucinių įstatymų vaidmuo, tarptautinių sutarčių esmė ir galia, jų vieta Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje ir kt. Iš užsienio mokslinės literatūros autorių darbų galima paminėti: H. Kelsen straipsnį „What is a legal Act?“, kuriame yra analizuojama kas yra teisės aktas, ar tam tikras aktas yra teisės aktas, kaip aktas tampa teisės aktu ir kt. A. Kocourek „Introduction to the Science of Law“ straipsnyje atliekama juridinių faktų analizė, t.y. pateikiamas teisės akto apibrėžimas, analizuojama teisės akto, juridinio akto ir fizinio veiksmo skirtumai ir kt. R. Schütze „Sharpening the Separation of Powers through a Hierarchy of Norms?“ straipsnyje įvardijama teisės aktų hierarchijos samprata, jos reikšmė valdžių atskyrimo prasme ir kt. L. Plessis straipsnyje „The Status of Legislation and the Realisation of Constitutional Values in the new Constitutional Dispensation*“ pateikiama teisės aktų hierarchijos samprata ir kt. Taigi, galima teigti, kad remiantis užsienio ir lietuvių mokslininkų darbais baigiamajame darbe pateikiama susiteminta ir apibendrinta skirtingų autorių patirtis teisės aktų hierarchijos tema. Žinoma, analizuojant kiekvieną baigiamojo darbo dalį, nebuvo apsieita ir be Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikos bei norminės literatūros.

1. TEISĖS AKTAS IR JO RŪŠYS

1.1. Teisės akto samprata

Valstybinė valdžia yra įgyvendinama kuriant bei vykdamas teisės aktus, kuriuose įtvirtinamos įvairios bendro pobūdžio elgesio taisyklės¹. Apskritai jau seniai visuomenės gyvenimas neįsivaizduojamas be teisės aktais nustatytų, įvairioms konkrečioms situacijoms pritaikytų elgesio taisyklių. Teisės aktai yra orientuoti į žmones ir jais turi būti užtikrinamas pagrindinių žmogaus poreikių patenkinimas². Tai reiškia, kad teisės aktai yra skiriami reguliuoti žmonių santykiams, įvairioms visuomeninėms situacijoms ir, žinoma, juos kuriant siekiama užkirsti kelią įtvirtintų žmogaus teisių pažeidimui. Tačiau toks teiginys gali būti skirtas tik bendram supratimui. Tuo tarpu siekiant išsamiai paaiškinti kas yra teisės aktas, galima teigti, kad, nors ir nuolatos tenka girdėti terminą „teisės aktas“, be jo vartojimo neapsieinama daugelyje teisės srities mokslinių darbų, tačiau jo apibrėžimų tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkų literatūroje sutinkama gana nedaug. Mažai kas skiria dėmesio šios sąvokos pateikimui, aiškinimui.

Iš spaudos bei atskirų asmenų pasisakymų galima pastebėti, jog dažniausiai „teisės akto“ sąvoka yra tapatinama su kita sąvoka „įstatymas“. Tačiau toks teisės akto prilyginimas įstatymui neatspindi tikrosios teisės akto reikšmės, nes teisės akto sąvoka apima ne vien tik įstatymus. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymo 2 straipsnyje teisės aktas įvardijamas kaip „įgalios valstybės valdžios institucijos arba referendumu priimamas teisės aktas, kuriame nustatomos, keičiamos, arba naikinamos teisės normos“³. Sunku nesutikti, kad šiame įstatyme pateiktame apibrėžime, pasak teisės filosofo ir teoretiko, Mykolo Romerio universiteto (toliau – MRU) prof. habil. dr. A. Vaišvilos, yra padaryta logikos klaida, kadangi sąvoka „teisės aktas“ yra apibrėžiamas ta pačia sąvoka „teisės aktas“. Dėl šios priežasties nusakyti kas yra teisės aktas tampa sudėtinga. Profesoriaus manymu, įstatymų leidėjas greičiausiai norėjo apibrėžti ne „teisės aktą“, o bendrųjų teisės normų aktą⁴. Jis teisės aktą apibrėžia kaip tautos, įgaliotų

¹ Grigienė K. Keletas konstitucinių formos ir turinio reikalavimų teisiniam reguliavimui Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje// http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sms/archyvas/dwn.php?id=269294; prisijungimo laikas: 2012-07-15. P. 200.

² Pagal: Zhao J. On Humanity in Legislation. Asian Social Science// <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&hid=107&sid=292af040-b97a-624-9541-c8809cb11454@sessionmgr115&bdata=JnNpdGU9ZWZwvc3QtbG12ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=57154332>; prisijungimo laikas: 2012-03-12. P. 182.

³ Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 41-991.

⁴ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2000. P. 245.

valstybės institucijų pareigūnų, ar pavienių asmenų tam tikra nustatyta tvarka priimtą oficialų rašytinį dokumentą, įtvirtinantį konkrečias teisės normas⁵. Tai yra gana išsamus teisės akto apibrėžimas. Tuo tarpu teisės srities mokslininkų doc. dr. L. Baublio, prof. dr. D. Beinoravičiaus, lekt. A. Kaluinos ir kitų autorių teigimu, pačia abstrakčiausia prasme teisės aktas reiškia bet koki su teise, t.y. principais, normomis, susijusį aktą – dokumentą⁶. Panašiai, kaip pastarieji autoriai, teisės akto sąvoką nusako ir užsienio teisės srities mokslininkai. Pavyzdžiui, H. Kelsen teigimu, teisės aktas yra toks aktas, kurio pagalba tam tikra teisės norma yra išleista (sukurta) bei pritaikyta. Teisės aktas turi būti pagrįstas teisine sistema⁷. Dar kitaip sakant, teisės aktais yra įgyvendinamos teisės normos⁸. O pagal L. Kyncl, teisės aktas paprastai sukuria teisinę atsakomybę ir yra kaip kad teisės šaltinis⁹. Panašiai teigia ir A. Kocourek, pagal kurį teisės aktas yra fizinis rezultatas, pagal kurį veikia teisė¹⁰, ir B. Brower su J. Haage, kurie teisės aktą įvardija kaip aktą, sukuriantį teisinę pasekmę. Teisės aktų buvimas yra įmanomas tik pagal teisės normas. Jais atliekamas teisės kūrimas¹¹. Taigi, galima sakyti, kad užsienio mokslinės literatūros autoriai, kalbėdami apie teisės aktą, iš esmės jį dažniausiai apibūdina kaip aktą, susijusį su teisės normomis.

Teisės aktas, kuris yra oficialus teisiškai reikšmingas dokumentas, teisės srities mokslininkų doc. dr. L. Baublio, prof. dr. D. Beinoravičiaus, lekt. A. Kaluinos ir kitų autorių teigimu, gali būti suprantamas ir labiau apibrėžtomis prasmėmis kaip, pavyzdžiui:

- 1) teisės norminis aktas;
- 2) teisės taikymo aktas;
- 3) teisės įgyvendinimo aktas, kuris nėra teisės taikymo aktu;

⁵ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. 3-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 313.

⁶ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 243.

⁷ Kelsen H. What is a legal Act?//

http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/ajj29&div=12&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults&terms=legal%20act&type=matchall; prisijungimo laikas: 2012-11-02. P. 199.

⁸ Kelsen H. On the Theory of Interpretation//

http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/legstd10&div=17&collection=journals&set_as_cursor=27&men_tab=srchresults&terms=theory%20of%20interpretation&type=matchall; prisijungimo laikas: 2012-11-02. P.128.

⁹ Kyncl L. Electronic Document Storage - Legal, Technical and Economic Aspects//

http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/mujlt1&div=52&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults&terms=Electronic%20Document%20Storage&type=matchall#581; prisijungimo laikas: 2012-11-02. P. 325.

¹⁰ Kocourek A. Introduction to the Science of Law//

http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.beal/zacy0001&div=5&collection=beal&set_as_cursor=1&men_tab=srchresults&terms=Introduction%20to%20the%20Science&type=matchall#279; prisijungimo laikas: 2012-11-02. P. 267-268.

¹¹ Brower B., Haage J. Basic Concepts of European Private Law//

http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.kluwer/erpl0015&div=4&collection=kluwer&set_as_cursor=39&men_tab=srchresults&terms=Basic%20Concepts&type=matchall; prisijungimo laikas: 2012-11-02. P. 13, 15.

4) teisės aiškinimo aktas¹².

Šis mokslininkų pateikiamas teisės akto prasmių skirstymas atspindi pagrindines teisės akto rūšis, kurios pagal prof. habil. dr. A. Vaišvilą yra išskiriamos tokios:

- 1) bendrųjų teisės normų aktai (kitais dar – teisės norminiai aktai);
- 2) individualių teisės normų aktai (sudaro teisės taikymo aktai ir teisės įgyvendinimo aktai);
- 3) interpretuotų teisės normų aktai (kitais dar – teisės aiškinimo aktai)¹³.

Galima paminėti tai, kad šio teisės aktų rūšių skirstymo pateikimas būtent tokia tvarka nėra atsitiktinis. Jis atspindi kiekvienos teisės akto rūšies galią ją lyginant vieną su kita, t.y. bendrųjų teisės normų aktai yra aukščiausios juridinės galios teisės aktai, o interpretuotų teisės normų aktai – žemiausios galios. Tačiau bendrųjų teisės normų aktas yra išskirtinis ne tik savo galia, tačiau ir tuo, kad šiems aktams „tarpusavyje“ yra būdinga teisės aktų hierarchija¹⁴. Tai reiškia, kad skirtingi bendrųjų teisės normų aktai nėra tokios pačios galios, o vieni aukštesnės juridinės galios už kitus. Dėl šios priežasties sekančiame poskyryje aptariant teisės akto rūšis daugiausiai dėmesio ir yra skiriama šiai teisės akto rūšiai.

Apibendrinant galima teigti, kad teisės aktas gali būti apibrėžiamas įvairiai. Teisės akto sąvoka apima teisės normas ir principus, kurios įtvirtinamos akte – oficialiame rašytiniame dokumente. Šios normos yra skiriamos valstybinei valdžiai įgyvendinti ir visuomeniniams santykiams reguliuoti. Tačiau tai yra bendriausias teisės akto sąvokos apibrėžimas. Teisės aktas gali būti suprantamas ir kiek kitokiomis prasmėmis, priklausančiomis nuo teisės akto rūšies, kurios plačiau aptariamos toliau.

1.2. Teisės akto rūšys

Kaip minėta 1.1. poskyryje „Teisės akto samprata“, yra išskiriamos trys teisės akto rūšys. Pati reikšmingiausia (nors neabejotinai svarbios visos teisės akto rūšys) yra bendrųjų teisės normų aktų rūšis. Ši teisės akto rūšis ypatinga todėl, kad bendrųjų teisės normų aktai sudaro sistemą, kurioje kiekvienas iš jų užima tam tikrą vietą¹⁵, t.y. jiems būdinga klasifikacija pagal juridinę galią – teisės aktų hierarchija. Šios rūšies teisės aktai nėra vienodos juridinės galios, priešingai nei kitas

¹² Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 243.

¹³ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. 3-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 313.

¹⁴ Čiočys P. A. Teisės pagrindai: mokomoji knyga. 4-oji laida. Vilnius: VVAM, 2008. P. 31.

¹⁵ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas...// ten pat, P. 244; Čiočys P. A. Teisės pagrindai...// ten pat.; Valančius K. L. Teisės pagrindai: konstitucionalistinis aspektas: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008. P. 125; Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė. Vilnius: Justitia, 2000. P. 117.

teisės akto rūšis sudarantys teisės aktai (šių rūšių teisės aktų išdėstymą pagal hierarchiją būtų sudėtinga nustatyti). Dėl šios priežasties, darbuose, analizuojančiuose teisės aktų hierarchiją, paprastai kalbama būtent apie bendrųjų teisės normų aktų hierarchiją, kaip ir šio darbo antrame skyriuje „Teisės aktų galia“. Teigiant, kad bendrųjų teisės normų akto rūšis yra svarbiausia, kitos teisės akto rūšys aptariamos jas daugiau lyginant su bendrųjų teisės normų aktų rūšimi.

Kalbant apie bendrųjų teisės normų aktą, galima pradėti nuo jo sąvokos apibrėžimo, kuri sukelia įvairių mokslininkų diskusijas. Bendrųjų teisės normų aktas gana išsamiai yra apibrėžiamas prof. habil. dr. A. Vaišvilos. Jis teigia, kad šis aktas gali būti suprantamas kaip kompetentingų valstybės institucijų tam tikra specialia tvarka išleistas oficialus rašytinis dokumentas, kuriame įtvirtintos teisės normos, skirtos daugkartiniam naudojimui bei neribotam teisės subjektų skaičiui¹⁶. Galimi ir kiek kitokie apibrėžimai, kuriuose akcentuojami skirtingi dalykai. Pavyzdžiui, teisinės srities mokslininkai prof. dr. G. Dambrauskienė, prof. dr. A. Marcijonas, doc. dr. E. Monkevičius ir kiti autoriai bendrųjų teisės normų aktą apibūdina kaip oficialų rašytinį dokumentą, kuris turi privalomąją teisinę galią bei yra skirtas daugkartiniam naudojimui¹⁷. O socialinių (teisės) mokslų daktaras, teisėtyrininkas P. A. Čiočys, apibrėždamas šį teisės aktą, be daugkartinio naudojimo ir neriboto subjektų skaičiaus, dar prideda, jog tai aktas – dokumentas, kuris nustato teisės normas, pakeičia ar panaikina bendro pobūdžio taisykles¹⁸. Tai – Konstitucija, kodeksas, įstatymas ir kt. Iš pateiktų apibrėžimų tampa akivaizdu, kad Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatyme pateiktas teisės akto apibrėžimas atitinka bendrųjų teisės normų akto apibrėžimą, kaip ir pastebėjo prof. habil. dr. A. Vaišvila (žr. 1.1. poskyrį). Apibendrinus pateiktas mintis, galima teigti, kad bendrųjų teisės normų aktas yra dokumentas, nustatantis, pakeičiantis ar panaikinantį teisės normas, kuriose yra nustatytos bendro pobūdžio taisyklės. Jis turi privalomąją galią ir yra skirtas daugkartiniam naudojimui bei neribotam subjektų skaičiui.

Kita teisės akto rūšis – individualių teisės normų aktai, skirtingai nei bendrųjų teisės normų aktai, yra skirti norminti individualioms santykių situacijoms. Individualių teisės normų aktai, kaip teigia prof. habil. dr. A. Vaišvila, formuluoja vienkartinės, tačiau tęstinės elgesio taisykles, kurios yra skiriamos konkrečioms asmenims, ar institucijoms. Tai – nutartys, protokolai, sprendimai, nuosprendžiai, testamentai, įstatymai ir kt. Pavyzdžiui, 2000 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas, kuris patvirtina Baudžiamąjį Kodeksą ir

¹⁶ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. 3-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 313.

¹⁷ Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2004. P. 38.

¹⁸ Čiočys P. A. Teisės pagrindai: mokomoji knyga. 4-oji laida. Vilnius: VVAM, 2008. P. 30.

nustato įvairias jo įsigaliojimo sąlygas, formuluoja nors ir tęstinio paliepmo, tačiau vienkartinės teisės normas. Dėl šios priežasties jis ir yra ne bendrųjų, o individualių teisės normų aktas¹⁹.

Kaip minėta 1.1. poskyryje, individualių teisės normų aktai yra skirstomi į teisės taikymo ir teisės įgyvendinimo aktus. Pagrindinis šių teisės aktų skirtumas yra tas, kad teisės įgyvendinimo aktai formuluoja savarankišką, lyginant su bendrosiomis teisės normomis, elgesio taisyklę, o teisės taikymo aktai tik paverčia bendrosios normos nustatytas teises bei pareigas konkretaus asmens subjektinėmis teisėmis ir pareigomis. Tai reiškia, kad teisės taikymo aktų formuluojama elgesio taisyklė yra tik bendrųjų nuostatų perkėlimas konkrečioms asmenims, ar institucijoms²⁰. Pavyzdžiui, civiliniai sandoriai tai – teisės įgyvendinimo aktai, kuriais asmenys įformina savo subjektyvias teises ir pareigas. O notarų veiksmai (notariniai įrašai ir kt.) tvirtinant tokius sandorius yra laikomi teisės taikymo aktais. Jais padedama realizuoti civilinį sandorį sudariusių asmenų teises ir teisėtus interesus²¹. Iš pateikto pavyzdžio gali atrodyti, jog teisės įgyvendinimo aktams įgyvendinti reikalingi teisės taikymo aktai, tačiau taip gali būti ne visuomet, nes daugelyje jų subjektyvios teisės turėtojas ir tos teisės turinys yra individualizuoti²², pavyzdžiui, paskolos sutartis arba telefono paslaugų sutartis, kuri yra skirta konkretaus asmens konkrečiai subjektyviai teisei įgyvendinti.

Individualių teisės normų aktai yra ganėtinai panašūs su bendrųjų teisės normų aktais, pavyzdžiui, įstatymas gali būti tiek individualių, tiek bendrųjų teisės normų aktu, priklausomai nuo to, kas juo nustatoma. Individualių teisės normų akto, kaip įstatymo, pavyzdys gali būti toks: pensijos d-rui J. Basanavičiui nustatymo įstatymas. O bendrųjų teisės normų akto, kaip įstatymo, pavyzdys: Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. Pirmuoju atveju įstatyme suformuluota savarankiška (lyginant su bendrosiomis teisės normomis) elgesio taisyklė, skirta konkrečiam asmeniui jo subjektyviai teisei įgyvendinti. Antruoju atveju įstatyme nustatytos bendrosios teisės normos, skirtos neapibrėžtam subjektui skaičiui bei daugkartiniam naudojimui. Siekiant nesusipainioti tarp šių teisės aktų rūšių, yra svarbu paminėti kai kuriuos individualių teisės normų aktų požymius, skiriančius juos nuo bendrųjų teisės normų aktų, t.y.:

- 1) šie aktai, priešingai nei bendrųjų teisės normų aktai, yra skiriami konkrečiam asmeniui, valstybės institucijai, ar pareigūnui;
- 2) išreiškia ne tik valstybės valią, kaip bendrųjų teisės normų aktai, bet ir pavienių piliečių subjektyvią valią (pavyzdžiui, testamentas);

¹⁹ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. 3-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 313-314.

²⁰ Ten pat, P. 314.

²¹ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 318.

²² Vaišvila A. Teisės teorija...// ten pat, P. 315-316.

- 3) skirti reguliuoti konkretiems gyvenimo atvejams ir situacijoms, kitaip nei bendrųjų teisės normų aktai – tipiškiausiems, visuotiniems santykiams;
- 4) tai ne nuolatiniai, kaip bendrųjų teisės normų aktų atveju, o vienkartiniai paliepimai, kuriuos įvykdžius baigiasi ir jų galiojimas;
- 5) šių teisės normų aktų priėmimo bei įsigaliojimo tvarka yra paprastesnė ir operatyvesnė nei bendrųjų teisės normų aktų²³.

Išvardinti individualių teisės normų aktų požymiai leidžia teigti, kad šie aktai yra siauresnio, konkretesnio pobūdžio nei bendrųjų teisės normų aktai. Tačiau ir jie turi įstatymo galią, nes ne tik išreiškia valstybės valią, bet ir yra sukurti pagal pavieniams piliečiams įstatymu suteiktą teisę.

Kita teisės akto rūšis yra interpretuotų teisės normų aktai (remiantis prof. habil. dr. A. Vaišvila), kitaip dar teisės aiškinimo aktai. Senesniuose literatūros šaltiniuose (apie 2000 m., arba kituose, kuriuose jais remiamasi) šie teisės aktai įvardijami kaip bendrųjų teisės normų aktų rūšis²⁴, kas pagal naujesnius mokslinės literatūros šaltinius yra netikslinga. Tai – atskira, nors labai priklausoma nuo bendrųjų teisės normų aktų, teisės aktų rūšis.

Bendriausia prasme, interpretuotų teisės normų aktai, kaip teigia prof. habil. dr. A. Vaišvila, yra teisės normą aiškinančios institucijos priimami teisės aktai²⁵. Tai reiškia, kad ši institucija, išsiaiškinusi teisės principo ar normos prasmę, ją įvairiomis formomis dar paaiškina ir kitiems teisės subjektams²⁶. Dėl to interpretuotų teisės normų aktą reikia suprasti ir kaip veiksmą (principų bei normų išsiaiškinimas ir paaiškinimas), ir kaip teisinį dokumentą, išsiaiškinimo ir paaiškinimo aktą (priimamas teisės normų aktas). Nors interpretuotų teisės normų aktai yra oficialūs bei teisiškai reikšmingi dokumentai, kurie yra skirti tikrajai teisės normos prasmei nustatyti, visgi jie neturi savarankiškos reikšmės. Šie aktai veikia sąveikaudami su tais bendrųjų teisės normų aktais, kuriuose yra suformuluotos pagrindinės teisės normos, kurias interpretuotų teisės normų aktai aiškina. Šie teisės aktai priklauso nuo pirminių bendrųjų teisės normų aktų, t.y. juos aptarnauja bei dalijasi su jais jų „likimu“²⁷. Tai reiškia, kad panaikinus bendrųjų teisės normų aktą, galios nebetenka ir interpretuotų teisės normų aktas, kuris pastarąjį aiškino, nes jis tampa nebereikalingas. Interpretuotų teisės normų aktai tai – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys bei įvairūs teismų sprendimai. Pavyzdžiui, Lietuvos

²³ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. 3-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 313-314, 317.

²⁴ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2000. P. 296.

²⁵ Vaišvila A. Teisės teorija... 2009// ten pat, P. 313.

²⁶ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P.335.

²⁷ Vaišvila A. Teisės teorija... 2009// ten pat, P. 382.

Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo statuso yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo interpretuotų teisės normų aktas, kadangi jame apibūdinamas ypatingas šio teismo statusas teisminės valdžios sistemoje, paaiškinama kodėl Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstitucinės justicijos institucija ir t.t.²⁸, t.y. nutarime paaiškinamos kai kurios „probleminės“ (keliančios abejonių dėl jų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatomis) minėto įstatymo nuostatos.

Paprastai literatūroje teigiama, kad tas pats dokumentas gali būti ir interpretuotų teisės normų aktu, ir teisės taikymo aktu, kaip pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai²⁹. Konstitucinio Teismo nutarimas interpretuotų teisės normų aktu yra ta apimtimi, kuria paaiškina kaip reikėtų suprasti vieną ar kitą įstatymo, ar Konstitucijos nuostatą (pavyzdžiui, kaip anksčiau minėtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas), o teisės taikymo aktu ta apimtimi, kuria išsprendžia bylą ir privalo būti taikomas, t.y. pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimo atveju Konstitucinis Teismas nusprendė, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimas „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai³⁰, todėl toks Konstitucinio Teismo įstatymo pavadinimas gali būti toliau taikomas. Tačiau, kaip teigia laikinasis Teisingumo ministras, buvęs Vilniaus universiteto Teisės fakulteto lekt. R. Šimašius, teismo sprendimas sudėtingoje byloje gali būti interpretuotų teisės normų aktas, tačiau kitam teismui jis gali tapti teisės šaltiniu. Dėl to tie patys aktai vienu atveju gali būti įvardijami kaip bendrųjų teisės normų aktai, o kitais atvejais, galima sakyti, kaip interpretuotų teisės normų aktai. Visa tai lemia procesas – teisėkūra ar teisės aiškinimas, kurio pasekmė ir yra konkretus teisės aktas³¹. Iš pažiūros sunku sutikti su tokia autoriaus nuomone, kadangi teismams nėra nustatytos galimybės kurti teisę ir jie paprastai analizuoja praeities įvykius. Dėl šios priežasties jų kuriama teisė galiotų atgal, kas, savaime suprantama, yra neleistina. Be to, teisės aiškinimo rezultatas yra ne teisės kūrimas, o tik teisės prasmės atskleidimas. Tačiau, kaip teigia doc. dr. L. Baublys, prof. dr. D. Beinoravičius, lekt. A. Kaluina ir kt., teismų atliekamas kūrybinis aiškinimas verčia laikyti teismų praktiką teisės šaltiniu, pratęsiančiu teisės principų bei

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 65-2400.

²⁹ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 382.

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas// ten pat.

³¹ Šimašius R. Teisės aiškinimas ir jo privalomumas// <http://simasius.popo.lt/files/2012/04/Teis%C4%97s-ai%C5%A1kinimas-ir-jo-privalomumas-2004.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-03-12. P. 7.

normų turinį, labiau atskleidžiančiu teisės principų ir normų prasmę³². Čia tinkamas pavyzdys gali būti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis dėl civilinės bylos pagal ieškovo UAB „If draudimas“ kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 21 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo ieškinį atsakovui Lietuvos Respublikos valstybei, atstovaujamai Lietuvos Respublikos Vyriausybei, dėl nuostolių atlyginimo. Nutartyje buvo nagrinėtas ginčas tarp draudimo bendrovės ir valstybės, atstovaujamos Lietuvos Respublikos Vyriausybei, dėl laukinio gyvūno (šiuo atveju briedžio) padarytos žalos atlyginimo. Draudimo bendrovė, išmokėjusi į eismo įvykį su briedžiu patekusios transporto priemonės savininkui draudimines sumas, siekė šias sumas prisiteisti iš valstybės, kadangi valstybė yra gyvūnijos savininkė ir turėtų rūpintis, kad jie nepridarytų žalos. Tačiau laukinio žvėries padarytos žalos, jam staiga išbėgus prieš valstybei nuosavybės teise priklausančiu keliu važiuojantį automobilį, atlyginimo tvarka nėra reglamentuojama nei įstatymu, nei kuria nors jo norma³³. Nors Civilinio Kodekso 6.267 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog laukinių žvėrių padaryta žala privalo būti atlyginama įstatymų nustatyta tvarka³⁴. Tai reiškia, kad ši nuostata buvo neįgyvendinta ir šiuo atveju egzistuoja įstatymo spraga, negalinti paneigti asmens konstitucinės teisės gauti žalos atlyginimą. Dėl šios priežasties įstatymo, ar teisės spragą turi pašalinti nagrinėjantis byla teismas. Egzistuojant įstatymo ar teisės spragai, teismas taiko įstatymo ir teisės analogiją³⁵. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šiuo minėtu atveju išaiškino, jog turi būti taikoma Civilinio Kodekso 6.267 straipsnio 1 dalies analogija. Čia yra reglamentuojamas naminių gyvūnų ar asmens žinioje esančių laukinių gyvūnų padarytos žalos atlyginimas. Teismo nutartyje teigiama, kad pagal savo pavojingumą aplinkai laukinis žvėris, gyvenantis laisvėje, yra tikrai ne mažiau pavojingas naminiam gyvūnui, ar laukiniam gyvūnui, esančiam kokio nors asmens žinioje³⁶. Lietuvos Aukščiausiajam Teismui išaiškinus laukinio gyvūno, susidūrusio su važiuojančia valstybinės reikšmės keliu transporto priemone, padarytos žalos atlyginimo tvarką, panašiose bylose turi būti remiamasi šio teismo nutartimi. Tai reiškia, jog aptartoje byloje priimtas sprendimas prilygsta bendrųjų teisės normų aktui, nors jis yra traktuojamas kaip interpretuotų teisės normų aktas. Žiūrint iš šios pozicijos,

³² Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 337.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublika, bylos Nr. 3K-3-138/2009// <http://www.lat.lt/aktuali-praktika/aktuali-praktika-civilinese-bylose.html> (2009 m. kovo mėn.); prisijungimo laikas: 2012-03-20.

³⁴ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

³⁵ Civilinio Kodekso 1.8 str. yra nustatyta, jog: 1) civilinės teisės normų nesureglamentuotiems civiliniams santykiams yra taikomi panašius santykius reglamentuojantys civiliniai įstatymai, t.y. įstatymo analogija; 2) jeigu nėra panašius santykius reglamentuojančių civilinių įstatymų, tuomet yra taikomi bendrieji teisės principai, t.y. teisės analogija; 3) pagal analogiją neleidžiama taikyti specialių teisės normų, t. y. bendrųjų taisyklių išimtis numatančių normų.

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 24 d. nutartis// ten pat.

interpretuotų teisės normų aktas ir bendrųjų teisės normų aktas gali būti (nebūtinai) viename teisiniame lygmenyje, tačiau jie nėra vienodos prigimties ir teisinės reikšmės³⁷. Visa tai leidžia teigti, kad tas pats teisės normų aktas priklausomai nuo konkretaus atvejo, gali būti laikomas bendrųjų teisės normų aktu ir teisės taikymo aktu, arba interpretuotų teisės normų aktu (daugiau supratimo prasme). Tai, galima sakyti, reiškia, kad skirtingos rūšies teisės aktai yra tarpusavyje persipynę bei vieni su kitais ganėtinai susiję.

Galima pridurti tai, jog interpretuotų teisės normų aktais nėra poįstatyminiai aktai (tai bendrųjų teisės normų aktai), kaip gali pasirodyti iš pradžių, manant, jog juose yra išreikštas įstatymų išaiškinimas. Iš tiesų poįstatyminiuose aktuose yra išreikštos teisės normos, kurios detalizuoja bendresnio pobūdžio taisyklės, t.y. įstatymus. Be to, nei vienas teisės normų aktas, kuriame yra pateikiami sąvokų apibrėžimai, taip pat nėra interpretuotų teisės normų aktas, kadangi tokiam akte yra tiesiog pateikiamos teisės normos, kurios nustato taisykles, kaip turi būti suprantamos tam tikros sąvokos (ne teisės aiškinimas)³⁸.

Trumpai apžvelgiant esminius teisės aktų rūšių skirtumus, galima paminėti, kad bendrųjų teisės normų aktas nustato privalomosios galios bendro pobūdžio taisyklės, yra skirtas daugkartiniam naudojimui bei neribotam subjektų skaičiui. Taigi tuo šis aktas skiriasi nuo individualių teisės normų akto, kuris yra skirtas tik tam tikriems subjektams, vienkartiniam galiojimui bei konkrečioms vietos ir laiko aplinkybėms. Nuo interpretuotų teisės normų akto jis skiriasi tuo, kad bendrųjų teisės normų akto tikslas yra nustatyti, ar pakeisti teisės normų turinį, o interpretuotų teisės normų akto tikslas – išaiškinti bendrųjų teisės normų aktų turinio prasmę bei anksčiau išleistų normų galiojimo ribas³⁹.

Akivaizdu, jog bendrųjų teisės normų aktas, lyginant su kitomis aptartomis teisės aktų rūšimis, yra reikšmingiausias. Nustatydamas teisės normas, jis sukuria naujas teises ir pareigas, kurių nuolatos privalu laikytis visiems teisės subjektams, juo gali būti apribojamos kitų tam tikros teisės ir pan. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijos teisės normose yra nustatytos bendro pobūdžio taisyklės, kurios taikomos visoje šalies teritorijoje ir visiems be išimties Lietuvos Respublikos piliečiams⁴⁰. O kokios nors uždarnosios akcinės bendrovės direktoriaus įsakymas (individualių teisės normų aktas) dėl konkretaus asmens priėmimo dirbti toje bendrovėje, galioja tik šiam konkrečiam asmeniui ir šiai konkrečiai įmonei tam tikrą nustatytą laiką. Juo vadovautis niekam

³⁷ Šimašius R. Teisės aiškinimas ir jo privalomumas // <http://simasius.popo.lt/files/2012/04/Teis%C4%97s-ai%C5%A1kinimas-ir-jo-privalomumas-2004.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-03-12. P. 6.

³⁸ Ten pat, P. 5.

³⁹ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė. Vilnius: Justitia, 2000. P. 117, 119.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

kitam nereikia. Jis primamas tik konkrečia proga (kaip šiuo atveju priimti į darbą). Kita teisės akto rūšis – teisės aiškinimo aktai yra skirti paaiškinti bendrųjų teisės normų aktų turinio prasmei, anksčiau išleistų normų galiojimo riboms, kitaip nei bendrųjų teisės normų aktai, kurie skirti nustatyti ar pakeisti teisės normų turinį⁴¹.

Bendrųjų teisės normų aktų paskirtis yra centralizuotai reguliuoti įvairius valstybės bei visuomenės santykius ir ryšius, greitai reaguoti į kintančius socialinio vystymosi ir žmogaus teisių apsaugos poreikius bei reikalavimus. Kaip teigia prof. habil. dr. A. Vaišvila, šią teisės normų raiškos formą visapusiai naudojamą daro teisinių nurodymų išdėstymo juose tikslumas bei prieinamumas. Šių teisės normų aktų formulavimas rašytine išraiškos forma leidžia gyventojams operatyviai susipažinti su juose esančiu turiniu⁴².

Pagrindiniai bendrųjų teisės normų aktų požymiai yra:

- 1) priimami remiantis teisės nustatytomis procedūromis (pavyzdžiui, įstatymų leidybos procedūra nustatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje);
- 2) paprastai juos priima tik kompetentingos viešosios institucijos bei pareigūnai, kuriems įstatymas suteikia tokią teisę, tačiau šią teisę turi ir piliečiai referendumo atveju;
- 3) kiekvienas šis aktas turi tikslų pavadinimą, liudijantį jį priėmusią instituciją (Seimas, Vyriausybė, ministerija, savivaldos institucija), o tai leidžia apibrėžti akto teisinę galią;
- 4) jie pasižymi tikslumu ir teisės normų turinio apibrėžtumu;
- 5) visuomet yra rašytinio pobūdžio;
- 6) yra visuotinai privalomo pobūdžio (kadangi juose yra nustatomi, pakeičiami ar pripažįstami netekusiais galios įvairūs teisės principai ir normos), numatantys galimybę prireikus panaudoti valstybės prievartą, t.y. juos pažeidus taikomos baudžiamosios, civilinės, administracinės teisės bei kitokios teisinės poveikio priemonės;
- 7) būdingas viešas pobūdis, yra skelbiami ir įsigalioja ypatinga tvarka;
- 8) numatyti taikyti daug kartų (šie teisės aktai galioja neatsižvelgiant į tai ar juose numatyti konkretūs visuomeniniai santykiai, ar ne);
- 9) sudaro sistemą, kurioje kiekvienas iš jų užima tam tikrą vietą (hierarchija)⁴³.

⁴¹ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė. Vilnius: Justitia, 2000. P. 117, 119.

⁴² Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. 3-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 313.

⁴³ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 244; Čiočys P. A. Teisės pagrindai: mokomoji knyga. 4-oji laida. Vilnius: VVAM, 2008. P. 31; Valančius K. L. Teisės pagrindai: konstitucionalistinis aspektas: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008. P. 125; Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija...// ten pat, P. 117.

Bendrujų teisės normų aktų sistema kiekvienoje šalyje paprastai yra nustatyta Konstitucijoje, jos pagrindu išleistuose specialiuose įstatymuose bei Vyriausybės nutarimuose. Įstatymuose yra nustatoma bendrujų teisės normų aktų leidimo, keitimo, papildymo bei panaikinimo tvarka. Taip pat yra nurodoma, kokia institucija bei pagal kurią procedūrą išleidžia tam tikrą bendrujų teisės normų aktą. Konstitucija ne tik nustato valstybės institucijų kompetenciją, bet ir įvairius klausimus, kuriuos sprendžiant gali būti priimti bendrujų teisės normų aktai. Be to, reikia pabrėžti tai, kad valstybės valdžios ir valdymo institucijų aktai nėra vienodos reikšmės bei galios. Teisinė bendrujų teisės normų akto galia priklauso nuo jį priimančios valstybės institucijos padėties ir vaidmens, nuo jos konstitucinių įgaliojimų bei kompetencijos⁴⁴ (žr. 2.2. poskyrį „Lietuvos Respublikos teisės aktų hierarchijos sistema“).

Apibendrinant galima teigti, kad egzistuoja trys pagrindinės teisės aktų rūšys: bendrujų, individualių bei interpretuotų teisės normų aktai. Kaip gali atrodyti iš pažiūros, nėra lengva atskirti kurie teisės aktai, kuriai teisės akto rūšiai priklauso. Tam reikia žinoti kiekvienos teisės akto rūšies skiriamuosius požymius. Bendrujų teisės normų aktu yra nustatomos privalomos galios daugkartinio naudojimo bendro pobūdžio taisyklės, skirtos neapibrėžtam subjektų skaičiui. Individualiais teisės normų aktais norminamos individualios konkrečių asmenų ar institucijų santykių situacijos. O interpretuotų teisės normų aktai pasižymi priklausomybe nuo bendrujų teisės normų aktų rūšies, kadangi jie neturi savarankiškos reikšmės, o tik atlieka bendrujų teisės normų aktuose nustatytų teisės normų aiškinimo funkciją. Taigi reikšmingiausia yra bendrujų teisės normų akto rūšis, kadangi šiais aktais yra nustatomi, pakeičiami ar pripažįstami netekusiais galios teisės principai ir normos. Ši teisės aktų rūšis ypatinga ir tuo, kad, visi bendrujų teisės normų aktai sudaro hierarchiją. Bendrujų teisės normų aktų hierarchija apariama 2 skyriuje „Teisės aktų galia“.

⁴⁴ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė. Vilnius: Justitia, 2000. P. 118, 120.

2. TEISĖS AKTŲ GALIA

2.1. Teisės aktų hierarchijos poreikis

Analizuoti teisės aktų hierarchijos poreikį nėra lengva, kaip tai gali atrodyti teisės srities mokslininkams ar specialistams. Taip yra dėl to, kad, nors teisės aktų hierarchijos svarba teisinėje srityje veikiantiems (ar ja aktyviai besidomintiems) asmenims, atrodo nenuginčijama, kaip savime suprantamas dalykas, apie kurį net nereikia kalbėti, tačiau taip yra daugiau mąstymo ar suvokimo lygmenyje, t.y. mokslinės literatūros būtent apie teisės aktų hierarchijos poreikį rasti yra pakankamai sudėtinga. Tokia nuomonė susidaro analizuojant įvairius mokslinės literatūros straipsnius, teismų sprendimus ir kt. Daugelis lietuvių mokslinės literatūros autorių dažnai tiesiog aptaria teisės aktų hierarchiją sudarančius teisės aktus, kartais paminima ir atskirų, hierarchinę sistemą sudarančių teisės aktų probleminės vietos, kylantys neaiškumai, tačiau atskirai teisės aktų hierarchijos poreikiui skiriama gana nedaug dėmesio. Taip pat ne itin daug dėmesio skiriama ir pačiai teisės aktų hierarchijos sąvokai. Apskritai apie hierarchijos poreikį, galima sakyti, beveik reikia išsamprotauti. Šiek tiek kitokia padėtis yra užsienio literatūros autorių darbuose. Čia tiek teisės aktų hierarchijos sampratai, tiek hierarchijos reikšmingumui skiriama šiek tiek daugiau dėmesio.

Norint išanalizuoti teisės aktų hierarchijos poreikį iš pradžių reikia apibrėžti teisės aktų hierarchijos sąvoką. Pirmiausia galima paminėti, kad, pagal Stellenbosch universiteto prof. L. du Plessis, teisės aktų hierarchijos sąvoka suponuoja apie „aukštesnės“ ir „žemesnės“ galios teisės aktus⁴⁵. Tai reiškia, teisės aktų hierarchijai būdingas daugialapsniškumas. Dėl to, teisės aktų hierarchiją vaizdžiai bei trumpai galima būti apibūdinti kaip piramidę, kurioje kiekviena teisės aktų grupė (Konstitucija, įstatymai, poįstatyminiai aktai ir pan.) užima tam tikrą vietą, t.y. aukščiausios galios teisės aktas užima aukščiausią padėtį piramidėje, o jį konkretinantys bei įgyvendinantys žemesnės galios aktai atitinkamai žemesnes pozicijas⁴⁶. Taigi, tai – tokia sistema, kuri yra sudaryta iš pakopų, susijusių pavaldumo tvarka ir priklausymo ryšiais. Ši sistema parodo kiekvieno teisės akto vietą, reikšmę bei viršenybę, kuri priklauso nuo teisės aktą priėmusios institucijos reikšmės, vaidmens, įgaliojimų bei kompetencijos. Visi teisės aktai, esantys žemiau už aukščiausią galią turintį

⁴⁵ Plessis L. The Status of Legislation and the Realisation of Constitutional Values in the new Constitutional Dispensation*//

<http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/stelbl11&type=Image&id=200>; prisijungimo laikas: 2012-07-15. P. 194.

⁴⁶ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 21.

teisės aktą yra jam pavaldūs ir nuo jo priklauso – turi būti rengiami vadovaujantis šiuo aktu ir negali prieštarauti jo nuostatoms. Kuo žemesnėje piramidės pozicijoje yra teisės aktas, tuo daugiau teisės aktų daro jam įtaką, jį rengiant turi būti atsižvelgta į kitus, esančius aukštesnėje pozicijoje, teisės aktus. Tai reiškia, jog teisės aktų hierarchija yra grindžiama juridinės galios diferencijavimu⁴⁷. Svarbu paminėti ir tai, jog šiuolaikinė teisės teorija bando sumenkinti teisės aktų hierarchijos kaip piramidės struktūrą, kalbėdama apie teisę kaip apie „tinklą“. Čia teisės aktai (bendrujų teisės normų aktai) sujungti decentralizuotai, todėl teisinė sistema tampa panaši į internetą, o ne į piramidę⁴⁸. Visgi tradicine teisės aktų hierarchijos piramide, kaip teisine paradigma, vadovujasi didžioji teisininkų dalis, todėl tokia teisės aktų hierarchinė struktūra priimtina ir šiame darbe.

Kaip minėta, egzistuojant teisės aktų hierarchijai, aukščiausią poziciją užima vienas svarbiausias teisės aktas, t.y. Konstitucija (apie tai išsamiau sekančiame poskyryje). Šio aukščiausios juridinės galios akto egzistavimas struktūrizuoja visą teisės sistemą, be kurios socialinės aplinkos evoliucinė raida būtų negalima⁴⁹. Tai vienareikšmis, teisinis pasekmes užtikrinantis teisės aktas, kurio nebuvimas sukeltų teisinį chaosą⁵⁰. Taigi aukščiausios juridinės galios akto nustatymas (kartu ir teisės aktų hierarchijos egzistavimas) užtikrina teisinę tvarką teisės aktų sistemoje, t.y. lyg kelrodį, kuriuo turi būti vadovujamasi priimant kitus teisės aktus.

Kalbant apie teisės aktų hierarchijos reikšmę, užsienio mokslininkų literatūroje teisės aktų hierarchija dažniausiai identifikuojama kaip geresnis valdžių atskyrimas⁵¹. Tai reiškia, geresnį įstatymų leidžiamosios (Seimas), vykdomosios (Vyriausybė ir Prezidentas) ir teisiminės (teismai) valdžių atskyrimą. O šių valdžių padalijimas (taigi tuo pačiu ir teisės aktų hierarchijos egzistavimas) užtikrina įstatymo viršenybę bei garantuoja žmogaus teises bei laisves⁵². Egzistuojant teisės aktų

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Klaipėdos apygardos administracinio teismo 2008 m. spalio 17 d. nutartis administracinių teisės pažeidimų byloje Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono aplinkos apsaugos departamento Klaipėdos miesto agentūra v. fizinis asmuo G. V., bylos Nr. II-603-583/2008// <http://eteismai.lt/byla/236156648337321/II-603-583/2008>; prisijungimo laikas: 2012-07-15.

⁴⁸ Išsamiau: Vaičiaitis V. A. Konstitucinių įstatymų fenomenas: konstitucinių (organinių) įstatymų lyginamoji studija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 25.

⁴⁹ Mesonis G. Kai kurie Konstitucijos interpretavimo aspektai: expressis verbis ribos // Jurisprudencija. 2008, Nr. 5(107). P. 20.

⁵⁰ Mesonis G. Konstitucijos hermeneutika: teisės ir filosofijos sintezė// http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/logos/archyvas/dwn.php?id=292483; prisijungimo laikas: 2012-07-15. P. 37.

⁵¹ Schütze R. Sharpening the Separation of Powers through a Hierarchy of Norms? Reflections on the Draft Constitutional Treaty's regime for legislative and executive law-making// <http://www.eipa.nl/Publications/Summaries/05/FC0501e.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-07-20. P. 9.

⁵² Monkevičius K. Valdžių padalijimo principas kaip demokratijos veiksnys: atvejo studija// http://www.cpc.vgtu.lt/index.php/cpc/article/download/1822-430X.2009.17.1.50-60/65+valdziu+padalijimo+principas&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEEsIu3hgp1gxdjPYSJzwnKJA-IvDI18kWGt1abwRRnYN2_wuzCFiECMg3N8CLPjy4nBqqA3sUK4-LhCUYdcoEkSXwX0wk5BkAxTYIGXO1_879ySnwPLMVYZ4E-H1wXfCu_n2AL53_&sig=AHIEtbTr6B2PyHi_4o5208Np2_xt7Tu5Tg; prisijungimo laikas: 2012-07-20. P. 50.

hierarchijai, yra palyginti nesudėtinga nustatyti, kurios valdžios teisės aktai yra aukštesnės galios. Tai iš esmės patvirtinama ir Europos Parlamento sekretoriaus A. Maurer straipsnyje „Deliberation and Compromise in the Shadow of Bargaining“, kuriame teigiama, jog teisės aktų „hierarchizacija“ turi lemti didesnį atskyrimą tarp įstatymų leidžiamųjų ir vykdomųjų aktų. Autoriaus teigimu, įstatymų leidžiamoji institucija turėtų sugebėti perduoti vykdomajai valdžiai techninius teisės aktų aspektus⁵³. Taigi vykdomosios valdžios institucijos turi remtis įstatymų leidžiamosios institucijos priimtais teisės aktais ir priimti tik tokius teisės aktus, kuriais nepakeistų jau priimtų leidžiamosios institucijos teisės aktų nuostatų, o jas papildytų, paaiškintų ir pan. Visgi neretai pasitaiko atvejų, kai vykdomoji valdžios institucija peržengia jos kompetencijai (teisės aktų leidyboje) priskirtas ribas. Apie tai išsamiau kalbama sekančioje darbo dalyje.

Teisės aktų hierarchijos reikšmę atspindi ir kito užsienio teisinės literatūros autoriaus C. Yeager teiginys, jog dažnai pasitaiko nesutapimų tarp, pavyzdžiui, įstatymų ir dekretų. Tačiau, kadangi galioja teisės aktų hierarchijos principas, galima išvengti konfliktų tarp vieno ir kitų teisės aktų, atsižvelgiant į aukštesnės galios teisės aktuose priimtas nuostatas. Dėl teisės aktų hierarchijos egzistavimo, jei tik kiekvieno teisės akto statusas yra nustatytas ir aiškus⁵⁴, prieštaravimai nėra labai sunkiai nustatomi, nors praktikoje jų pasitaiko.

Panašiai teisės aktų hierarchijos poreikį įvardija ir prof. habil. dr. A. Vaišvila, kuris teigia, jog teisinės tvarkos hierarchija yra nustatoma siekiant išvengti skirtingų jos rangų (laipsnių) prieštaravimų⁵⁵. Tai reiškia, jog teisės aktų hierarchijos dėka egzistuoja tam tikri teisiniai kriterijai, kuriais remiantis sprendžiami teisės aktų „tarpusavio konfliktai“. Esant šiems kriterijams, teisinė sistema apsaugoma nuo neaiškumo, netgi tam tikro chaoso ir tuo pačiu yra užtikrinama teisės aktų vidinė darna ir vientisumas⁵⁶. Tai galima apibendrinti MRU tarptautinės ir Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės lektoriaus dr. D. Sauliūno žodžiais, kuris teigia, jog teisės aktų hierarchija reikšminga tuo, kad jai esant normalizuojama teisėkūra bei teisės taikymas, prisidedama prie teisėtumo ir

⁵³ Maurer A. Deliberation and Compromise in the Shadow of Bargaining. The Convention Method as a Test for EU System Development// <http://www.springerlink.com.skaitykla.mruni.eu/content/u6kw342763666654/fulltext.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-07-15. P. 16.

⁵⁴ Pagal: Yeager C. Conservation of Tropical Forests and Biological Diversity In Indonesia// [http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CEwQFjAA&url=http%3A%2F%2Findonesia.usaid.gov%2Fdocuments%2Fdocument%2FDocument%2F402%2FFAA_118119__FINAL&ei=2Z7yT9m6Cs_KtAaCkdHbCQ&usg=AFQjCNFiGdeuC59p7ZQY6YD5lnUTgYr0kg&sig2=-dq78OaDEhHU5Ur3sOkGgA](http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CEwQFjAA&url=http%3A%2F%2Findonesia.usaid.gov%2Fdocuments%2Fdocument%2FDocument%2F402%2FFAA_118119__FINAL&ei=2Z7yT9m6Cs_KtAaCkdHbCQ&usg=AFQjCNFiGdeuC59p7ZQY6YD5lnUTgYr0kg&sig2=-dq78OaDEhHU5Ur3sOkGgA;); prisijungimo laikas: 2012-05-29. P. 5.

⁵⁵ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2000. P. 325.

⁵⁶ Jurgelėnienė Ž. Darbo teisės šaltinių samprata ir hierarchija: magistro darbas soc. mokslai: teisė LTU. – Vilnius, 2007. P. 12.

konstitucingumo režimo kūrimo⁵⁷. Pastarasis teiginys mėgiamas daugelio lietuvių mokslinės literatūros autorių, kadangi yra pateikiamas didžiojoje dalyje darbų, kuriuose nors kažkiek dėmesio skiriama teisės aktų hierarchijai.

Apibendrinant galima teigti, kad teisės aktų hierarchija yra reikšminga sistema, sudaryta iš skirtingos juridinės galios lygmenų, kurie yra sudaryti iš tam tikrų teisės aktų. Teisės aktų hierarchijos poreikis teisinėje sistemoje yra neabejotinas. Egzistuojant teisės aktų hierarchijai, yra geriau atskiriamos valdžios, išvengiama skirtingos galios teisės aktų konfliktų bei prieštaravimų. Apskritai užtikrinama tvarka teisinėje sistemoje.

2.2. Lietuvos Respublikos teisės aktų hierarchijos sistema

Lietuvos Respublikoje, kaip minėta 1.2. poskyryje (ir kitose šalyse), teisės aktų (bendrųjų teisės normų aktų) sistemą nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija (kitose šalyse – atitinkamos jų Konstitucijos). Teisės aktai yra klasifikuojami atsižvelgiant į konstitucinį valdžios padalijimą. Dėl šios priežasties pagrindinis jų klasifikavimo pagrindas yra juridinė galia (teisinis statusas), kuri priklauso nuo konkretų teisės aktą išleidusios valdžios institucijos kompetencijos⁵⁸. Taigi pagal tradicinę pozityvistinę kontinentinę teisės teoriją, teisės aktai yra klasifikuojami pagal juos priėmusių organų hierarchiją, kas reiškia, jog aukščiausią padėtį teisės aktų hierarchijos piramidėje užima Konstitucija, kadangi jos priėmimo organas yra steigiamoji valdžia – Tauta. Tarpinę padėtį užima įstatymai, nes juos priima rinkimais formuojama legislatyvinė valdžia – Seimas. O žemiausią padėtį užima poįstatyminiai aktai todėl, kad juos priima legitimumą iš Seimo gavusi vykdomoji valdžia⁵⁹.

Pagal konstitucionalistą, ES Teismo teisėją, MRU prof. dr. E. Jarašiūną ir teisėtyrininką, MRU doc. dr. E. Spruogį, teisės aktai pagal juridinę galią (hierarchiją) yra klasifikuojami taip (nuo aukščiausios juridinės galios aktų iki žemiausios):

- a) Konstitucija;
- b) konstituciniai įstatymai;
- c) įstatymai (bei įstatymo galią turintis Seimo statutas);

⁵⁷ Sauliūnas D. Elektroninė komercija: Lietuvos teisės derinimo su Europos Sąjungos teise probleminiai aspektai // Jurisprudencija. 2003, Nr. 44(36). P. 92.

⁵⁸ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. 3-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 318.

⁵⁹ Vaičaitis V. A. Konstitucinių įstatymų fenomenas: konstitucinių (organinių) įstatymų lyginamoji studija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 18-19.

d) poįstatyminiai aktai⁶⁰.

Kalbant apie Konstitucijos ir poįstatyminių aktų vietą teisės aktų hierarchijos sistemoje, diskusijų praktiškai nekyla. Kiek sudėtingesnė situacija yra dėl konstitucinių įstatymų ir paprastųjų įstatymų vietos šioje sistemoje. Tačiau apie viską iš pradžių.

Apie teisės aktų hierarchijos sistemą galima spręsti iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų, t.y. kaip nustatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatose, Konstitucija yra aukščiausios galios teisės aktas, jai negali prieštarauti joks kitas įstatymas ar teisės aktas⁶¹. Paprastai kalbant, kaip žinoma, Lietuvos Respublikoje aukščiausia valdžia yra steigiamoji – Tauta, todėl natūralu, kad aukščiausios juridinės galios ir yra jos referendumu priimtas teisės aktas – Lietuvos Respublikos Konstitucija. Konstitucinių įstatymų tarpinę padėtį tarp Konstitucijos ir paprastųjų įstatymų galima nustatyti iš Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimo, kuriame teigiama, kad konstituciniai įstatymai teisės aktų hierarchijos sistemoje yra žemesnės juridinės galios nei Konstitucija. Jais negalima apriboti ar paneigti Konstitucijos, ar kai kurių jos nuostatų⁶². Tiesa, šiuo atveju viskas nėra taip paprasta, kadangi Konstitucija ir kai kurie konstituciniai įstatymai (žiūrint pagal Lietuvos Respublikos Seimo statuto nuostatas) negali būti atskiriami, jie yra vienodos juridinės galios (tai plačiau aptariama kalbant apie konstitucinius įstatymus)⁶³. Vis dėlto, vieniems konstituciniams įstatymams prilygstant Konstitucijai, o kitiems esant žemesnės už ją galios, toliau kalbant apie teisės aktų hierarchijos sistemą konstituciniai įstatymai bus suprantami kaip esantys žemesnės galios nei Konstitucija (ne Konstitucijos pataisos ir įstatymai, esantys jos sudedamąja dalimi).

Konstitucinių įstatymų ir paprastųjų įstatymų padėtis teisės aktų hierarchijos sistemoje kelia daug diskusijų. Teisininkės, MRU konstitucinės teisės doc. dr. E. Vaitiekienės teigimu, paprastą įstatymą pripažinus konstituciniu įstatymu, pasikeistų tik jo keitimo procedūra, o ne teisinė galia

⁶⁰ Jarašiūnas E., Spruogis E. Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje// http://www.lrkt.lt/conference/Pranesimai/Nacionalinis%20pranesimas_Internetui.doc; prisijungimo laikas: 2012-03-12. P. 13.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugsėjo 25 d. redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 19-828.

⁶³ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002. P. 66.

(pagal Seimo statute nustatytą teisinį reguliavimą)⁶⁴. Teisininko, Vilniaus universiteto doc. dr. V. A. Vaičiailio nuomone, vienareikšmiškai teigti, kad konstituciniai įstatymai yra aukštesnės juridinės galios už paprastuosius įstatymus, negalima. Jų santykiai turėtų būti traktuojami daugiau skirtingo reguliavimo domeno atžvilgiu, nei hierarchine prasme (kaip įstatymai ir poįstatyminiai aktai)⁶⁵. Tokios nuomonės yra ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas, konstitucinės teisės prof. E. Šileikis. Jo teigimu, Konstitucijoje nėra tiesiogiai atskleistas konstitucinių ir paprastųjų įstatymų santykis, taip pat nėra konstitucinio pagrindo kategoriškai teigti, kad konstituciniai įstatymai turi aukštesnę padėtį nei paprastieji įstatymai⁶⁶. Taigi daugelis autorių teigia, jog vienareikšmiškai tvirtinti, kad negalioja joks įstatymas prieštaraujantis konstituciniam įstatymui, negalima, kadangi konstitucinis įstatymas (išskyrus Konstitucijos pataisas ir jos sudedamąsias dalis) nėra Konstitucijos dalis, o Lietuvos teisinėje sistemoje nepriėmus šių įstatymų sąrašo negalima vertinti paprasto įstatymo atitikties konstituciniam įstatymui. Dėl to Konstitucinis Teismas paprastąjį įstatymą gali laikyti nebent prieštaraujančiu Konstitucijai⁶⁷. Tačiau svarbu paminėti tai, kad šių metų kovo mėn. įvyko gana reikšmingas pokytis – buvo priimtas Lietuvos Respublikos konstitucinių įstatymų sąrašo konstitucinis įstatymas⁶⁸. Šio teisės akto buvo laukta dar nuo nepriklausomybės pradžios. Atsiradus šiam pokyčiui, tokia autorių nuostata lieka diskusinė, kadangi patvirtinus konstitucinių įstatymų sąrašą, yra apibrėžta jų reguliavimo sfera, ir atsiradus paprastojo ir konstitucinio įstatymo normų konkurencijai (reguliuojant analogiškus santykius), galėtų būti pripažinta konstitucinio įstatymo viršenybė. Priešingu atveju ypatinga šių įstatymų priėmimo procedūra (numatyta Konstitucijos 69 straipsnyje), netektų prasmės dėl to, kad bet kuris paprastas įstatymas galėtų pakeisti konstitucinio įstatymo nuostatas⁶⁹ ir todėl konstituciniais įstatymais reguliuojami santykiai prarastų stabilumą. Taigi, konstitucinių įstatymų viršenybę paprastiesiems įstatymams iš esmės rodo jų keitimo bei priėmimo tvarka, kuri yra sudėtingesnė nei paprastųjų įstatymų. Kitas argumentas yra: kaip pažymėta 2001 m. balandžio 2 d. Konstitucinio Teismo nutarime, įstatymai neturi prieštarauti konstituciniams įstatymams, pastarieji negali būti keičiami ar

⁶⁴ Sinkevičius V. Konstitucinių įstatymų samprata: teoriniai aspektai // *Jurisprudencija*. 2008, Nr. 2(104). P. 34.

⁶⁵ Vaičiailis V. A. Konstitucinių įstatymų fenomenas: konstitucinių (organinių) įstatymų lyginamoji studija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 135.

⁶⁶ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 365.

⁶⁷ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė...// ten pat, P. 365; Vaičiailis V. A. Konstitucinių įstatymų fenomenas...// ten pat, P. 134-135.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos konstitucinių įstatymų sąrašo konstitucinis įstatymas // *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 36-1772.

⁶⁹ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė...// ten pat; Vaičiailis V. A. Konstitucinių įstatymų fenomenas...// ten pat.

panaikinami remiantis įstatymų pagrindu⁷⁰, kas reiškia konstitucinių įstatymų aukštesnę juridinę galią nei paprastųjų įstatymų. Visa tai leidžia teigti, jog konstituciniai įstatymai teisės aktų hierarchijos sistemoje užima aukštesnę padėtį nei paprastieji įstatymai.

Teisės aktų hierarchijoje įstatymų aukštesnė padėtis nei poįstatyminių aktų įtvirtinta Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarime, kuriame nurodoma, jog poįstatyminiai aktai turi būti priimami remiantis įstatymais ir negali jiems prieštarauti⁷¹. Tai, galima sakyti, lyg ir yra savaime suprantama, kadangi įstatymai yra detalizuojami poįstatyminiais aktais. Be to, poįstatyminių aktų priėmimo tvarka yra paprastesnė, juos priima žemesnę galią turinčios institucijos.

Kaip minėta, aptarta teisės aktų hierarchijos sistema nėra visiškai aiški dėl konstitucinių įstatymų ir Konstitucijos atskyrimo, dalinai dėl konstitucinių įstatymų ir paprastųjų įstatymų santykio (daugiau iki konstitucinių įstatymų sąrašo įstatymo priėmimo). Tačiau egzistuojant Europos Sąjungai ir daugeliui šalių, tarp jų ir Lietuvai, 2004 m. gegužės 1 d. įstojus į ją, teisės aktų padėties teisės aktų hierarchijos sistemoje nustatymas tapo dar sudėtingesnis. Taip atsitiko dėl to, kad valstybių nacionalinėje teisės sistemoje atsirado tokie teisės aktai kaip ratifikuotos tarptautinės sutartys.

Pagal teisės srities mokslininko V. A. Vaičiūčio svarstymus, nacionalinėje teisės sistemoje atsiradus tarptautinėms sutartims teisės aktų skirstymas pagal juridinę galią turėtų būti toks:

- a) Konstitucija;
- b) konstituciniai įstatymai;
- c) ratifikuotos tarptautinės sutartys;
- d) paprastieji įstatymai;
- e) poįstatyminiai aktai.

Visgi vėliau pats autorius pastebi, kad ratifikuotos tarptautinės sutartys neturėtų būti žemesnės juridinės galios nei konstituciniai įstatymai, kadangi vien tik pagal tradicinę parlamentarizmo teoriją jų abiejų teisinė galia turėtų būti vertinama taip pat, nes tiek vienas, tiek kitas teisės aktas yra Parlamento (Seimo) veiklos rezultatas. Be to, šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse laikomasi principo, kad sudaryta tarptautinė sutartis įpareigoja jos laikytis bei draudžia

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalių, 12 straipsnio 3 punkto, 16 straipsnio 3 dalies ir šio straipsnio 9 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl šio įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 bei 5 dalių ir 12 straipsnio 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo 8 straipsniui“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 29-938.

⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių kryptų“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1994, Nr. 7-116.

šalims, vien remiantis savo vidaus teise, jos nesilaikyti⁷². Remiantis Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo, priimto 1999 m., 11 straipsnio nuostatomis, kad tuo atveju, kai įsigaliojusioje ratifikuotoje Lietuvos Respublikos tarptautinėje sutartyje yra nustatytos kitokios teisės normos nei Lietuvos Respublikos įstatymuose bei kituose teisės aktuose, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos⁷³. Tai reiškia, pagal šį įstatymą tarptautinės sutartys yra aukštesnės teisinės galios, nei konstituciniai įstatymai. Problema dėl šių teisės aktų santykio aiškumo egzistuoja todėl, kad Konstitucija jos nesprenžia⁷⁴, t.y. joje nėra nuostatų, priimtų šiuo klausimu.

Atlikus tokią analizę, galima sutikti su doc. dr. L. Baublio, prof. dr. D. Beinoravičiaus, lekt. A. Kaluinos ir kt. autorių teigimu, jog teisės aktų hierarchijos sistema turėtų būti tokia:

- a) Konstitucija;
- b) Europos Sąjungos bendrųjų teisės normų aktai bei tarptautinės sutartys (tik taikymo aspektu);
- c) konstituciniai įstatymai;
- d) įstatymai;
- e) poįstatyminiai aktai⁷⁵.

Kaip galima pastebėti iš pateiktos teisės aktų hierarchijos sistemos, minėti autoriai, priešingai nei kiti, kurių darbai buvo analizuojami, šioje sistemoje šalia tarptautinių sutarčių prideda ir Europos Sąjungos bendrųjų teisės normų aktus, kuriais Europos Sąjungos šalys narės privalo vadovautis. Tai yra numatyta Lietuvos Respublikos 2004 m. liepos 13 d. konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, kuriame teigiama, jog Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis⁷⁶. Tai reiškia, kad ir šie teisės aktai dalyvauja teisės aktų hierarchijos sistemoje, ir turi būti paminėti. Taigi, galima teigti, jog pastarieji autoriai pateikia išsamiausią teisės aktų skirstymą pagal juridinę galią. Šią teisės aktų hierarchijos sistemą, kaip minėta 2.1. poskyryje galima pavaizduoti kaip piramidę (paveikslėlį žr. priede).

⁷² Vaičaitis V. A. Konstitucinių įstatymų fenomenas: konstitucinių (organinių) įstatymų lyginamoji studija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 138.

⁷³ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1948.

⁷⁴ Vaičaitis V. A. Konstitucinių įstatymų fenomenas...// ten pat.

⁷⁵ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 244.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 111-4123.

Taigi Lietuvos Respublikos teisės aktų hierarchijos sistemos piramidės viršuje yra Lietuvos Respublikos Konstitucija, kas reiškia, jog tai yra pagrindinis teisės aktas, turintis aukščiausią juridinę galią. Kuo žemesnėje piramidės dalyje yra teisės aktas, tuo jo galia yra mažesnė. Taip pat galima paminėti, jog kuo labiau einama į piramidės apačią, tuo atitinkamos rūšies teisės aktų skaičius didėja, plečiasi teisinės piramidės pagrindas. O kuo aukštesnė teisės akto padėtis piramidėje, tuo jis bendresnis ir abstraktesnis⁷⁷. Toliau aptariami teisės aktų hierarchijos piramidę sudarantys teisės aktai, paminint svarbiausius bei diskusinius jų aspektus.

Konstitucija. Kiekvienos valstybės teisės sistemoje Konstitucija yra išskirtinis teisės aktas, kuris gali būti suprantamas įvairiai. Šis teisės aktas gali būti suvokiamas tiek plačiąja, tiek siaurąja juridinėmis prasmėmis⁷⁸. Tačiau šiame darbe Konstitucija suprantama siaurąja juridine prasme, pagal kurią Konstitucija yra aukščiausios juridinės galios, sudėtinis kodifikuotas bei vientisas, tiesiogiai taikomas bendrųjų teisės normų aktas, sudarytas iš tam tikrų sudedamųjų dalių (preambulė, pagrindinė dalis ir t.t.)⁷⁹. Taigi šia prasme Konstitucija yra rašytinis dokumentas – teisės aktas.

Aptariant Konstitucijos sampratą, galima pradėti nuo to, jog nors ne vienoje mokslinės literatūros knygoje Konstitucija yra apibūdinama kaip „įstatymų įstatymas“, „pagrindinis įstatymas“, tačiau toks jos apibūdinimas kiek klaidina, kadangi ji tik formos atžvilgiu primena įstatymą. Pagal savo esmę bei prasmę ji yra aukščiausioji teisė ir, kaip teigia teisininkas, konstitucionalistas, Vilniaus universiteto prof. E. Kūris, „visų teisės aktų teisiškumo matas“⁸⁰. Kitokie galimi Konstitucijos apibūdinimai pateikiami toliau. Konstitucinio Teismo teisėjas, MRU Teisės fakulteto prof. dr. G. Mesonis Konstituciją trumpai apibūdina kaip teisės aktą, sudarytą iš normų ir principų visumos⁸¹. Tačiau toks apibrėžimas pilnai neatskleidžia Konstitucijos esmės, jos išskirtinumo teisės aktų sistemoje. Išsamiau Konstituciją aiškina Mančesterio metropoliteno universiteto teisės srities mokslininkas A. Carroll. Jo teigimu, grynai formalia prasme Konstituciją sudaro įstatymai, taisyklės bei kiti metodai, pagal kuriuos galima nustatyti ir paaiškinti: a) valdžios institucijas, b) jų įgaliojimų pobūdį, apimtį bei pasiskirstymą, c) formas ir procedūras, kuriomis tokie įgaliojimai turėtų būti

⁷⁷ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 21.

⁷⁸ Plačiau: Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 245.

⁷⁹ Ten pat.

⁸⁰ Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis// <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/14.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-06-12. P. 1.

⁸¹ Mesonis G. Kai kurie Konstitucijos interpretavimo aspektai: expressis verbis ribos // Jurisprudencija. 2008, Nr. 5(107). P. 19-20.

vykdomi, d) santykį tarp valdžios institucijų ir atskirų piliečių⁸². Panašiai Konstituciją apibūdina ir teisėtyrininkas, teisės filosofas, MRU Teisės fakulteto prof. dr. D. Beinoravičius. Pasak jo, Konstitucija yra aukščiausios teisinės galios bendrųjų teisės normų aktas (o tai reiškia pagrindinis ir svarbiausias teisės aktas), kuris nustato valstybės organizacijos, viešosios tvarkos organizavimo bei funkcionavimo pagrindus, įtvirtina svarbiausius asmens bei valstybės santykius; yra priimamas bei keičiamas sudėtingesne tvarka nei kiti teisės aktai (įstatymai, poįstatyminiai aktai)⁸³. Prof. dr. D. Beinoravičiaus pateiktame apibrėžime, ką yra svarbu paminėti, akcentuojama Konstitucijos aukščiausia galia bei sudėtingesnė Konstitucijos priėmimo bei keitimo tvarka, kas ją dar labiau išskiria iš kitų teisės aktų. Dar vieną reikšmingą Konstitucijos apibrėžimą pateikia prof. dr. E. Jarašiūnas, kuris Konstituciją įvardija kaip tautos sukurtas aukščiausias taisykles, nustatančias valdančiųjų statusą bei formuluojančias tam tikras asmenų teises ir laisves⁸⁴. Šiuo apibrėžimu pažymima, jog Konstitucija yra tautos valią išreiškiantis teisės aktas. Tai yra jos taisyklės išrinktiems valdžios atstovams. Remiantis pateiktais apibrėžimais galima tvirtinti, jog Konstitucija yra sudėtinga procedūra priimamas bei keičiamas aukščiausios galios teisės aktas (ne tik „dar vienas“ teisės aktas), kuriame įtvirtintos teisės normos ir principai išreiškia tautos valią (Konstitucijoje priimtomis normomis ribojant valdžios galias). Ji nustato ir paaiškina valdžios institucijas, jų įgaliojimus bei teises, reguliuoja svarbiausius santykius tarp valdžios institucijų ir piliečių. Visa tai reiškia, jog Konstitucija nėra suprantama vien tik kaip teisės normų rinkinys, o kaip aukščiausios galios teisinio reguliavimo centras⁸⁵, ypatingas, pagrindinis teisės aktas, nustatantis ir įtvirtinantis valstybės gyvenimo ir politikos pagrindus, svarbiausias piliečių teises, laisves bei pareigas.

Konstitucija, kaip minėta, yra rašytinis bendrųjų teisės normų aktas, kas reiškia, jog jai būdingi visi šiems teisės aktams priskirtini požymiai (žr. 1.2. poskyrį). Tačiau ji⁸⁶ turi ir kitų, būdingų tik jai savybių, lyginant su kitais bendrųjų teisės normų aktais, t.y.:

1. Konstitucija yra dokumentas, kuris įformina valstybinei valdžiai tautos perduodamo suvereniteto dalį. Tai žmonių laisva valia priimtas teisės aktas, kas yra nebūdinga jokiam kitam teisės aktui (paprastai juos priima atitinkamos valstybės valdymo institucijos). Dėl to galima teigti,

⁸² Carroll A. Constitutional and administrative law. 5th ed. Harlow: Pearson: Longman, 2009. P. 3.

⁸³ Beinoravičius D. Teisės ir įstatymo santykis: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/ LTU. -Vilnius, 2003. P. 84.

⁸⁴ Bacevičius V., Beinoravičius D., Birmontienė D. ir kt. Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 12.

⁸⁵ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002 P.110.

⁸⁶ Analizuojama galiojanti Lietuvos Respublikos Konstitucija.

kad Konstitucija yra ne valdžios, o tautos, iš kurios kyla valdžia, teisės aktas⁸⁷. Žinoma, šis bruožas būdingas tik demokratinėms visuomenėms bei jų Konstitucijoms. Tokia yra ir Lietuvos Respublikos Konstitucija, priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumu (pritarė daugiau kaip pusė turinčių rinkimų teisę Lietuvos piliečių)⁸⁸. Konstitucijoje įtvirtinti tautos suvereniteto dalies ir jo masto perdavimą savo išrinktiems atstovams reikalinga tam, kad išrinktieji nepiktnaudžiautų gautais įgaliojimais, kad tą naudojimąsi įgaliojimais būtų galima kontroliuoti. Tai reiškia, kad Konstitucija yra apribojama išrinktos valdžios veiksmų laisvė. Taigi taip valdantieji įpareigojami valdyti kaip apibrėžiama Konstitucijoje, o valdomieji turi paklusti savo išrinktųjų valiai⁸⁹.

Konstitucijos 9 straipsnyje nustatyta, jog svarbiausi valstybės bei tautos gyvenimo klausimai sprendžiami referendumu, kurio gali reikalauti ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkimų teisę turinčių piliečių⁹⁰. Tokia nuostata verčia abejoti paprastų piliečių galimybėmis dalyvauti valstybės politiniame gyvenime priimant sprendimus, kadangi tokį skaičių piliečių parašų surinkti praktiškai neįmanoma. Nors yra buvę keliolika tokių iniciatyvų, nė karto nepavyko surinkti reikiamo parašų skaičiaus⁹¹. O norint pakeisti tokią tvarką reikėtų surinkti 300 tūkstančių rinkėjų parašų. Žinoma egzistuoja įvairių kitų piliečių dalyvavimo valstybės politiniame gyvenime formų, pavyzdžiui, priklausymas politinei organizacijai, dalyvavimas rinkimuose, kontaktai su pareigūnais ir kt.⁹², tačiau tik priklausymas politinei organizacijai yra vienas iš realiausių būdų daryti įtaką priimamiems sprendimams. Bet šis būdas jau yra savotiškas įsipareigojimas, tuo tarpu referendumo teisę turi visi piliečiai (turintys rinkimų teisę). Tai reiškia, kad vienas svarbiausių Konstitucijos – kaip tautos priimto teisės akto, skirto valdančiųjų savivalei apriboti, aspektų išties yra probleminis, juolab nuolatos mažėjant Lietuvos Respublikos gyventojų skaičiui.

2. Konstitucija yra vienintelis teisės aktas, kuris integruoja visą teisės sistemą – ji sujungia visas teisės normas, institutus, šakas į darnią visumą bei nukreipia visą teisinį gyvenimą tam tikra kryptimi. Visas kitas teisinis reguliavimas yra reikšmingas tik tam tikrai santykių sričiai⁹³.

3. Konstitucija yra pagrindinis bendrųjų teisės normų aktas, kadangi ji turi aukščiausią teisinę galią teisės aktų hierarchijoje bei nustato pagrindinius teisės principus ir normas. Aukščiausia

⁸⁷ Paine T. Žmogaus teisės. Vilnius: Naujoji Rosma, 2003; Lane J. E. Konstitucija ir politikos teorija. Kaunas: Naujasis lankas, 2003. P. 174.

⁸⁸ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 245.

⁸⁹ Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000. P. 74-75.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁹¹ Chochrin T. Pagaliau turime konstitucinių įstatymų sąrašą!//

<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=54&str=49983>; prisijungimo laikas: 2012-08-12.

⁹² Apie tai plačiau: Riekašius R. Politinis dalyvavimas: samprata ir tipologija// http://www.ku.lt/smf/wp-content/uploads/2011/02/Riekasius_politinis-dalyvavimas_2011.pdf; prisijungimo laikas: 2012-12-20.

⁹³ Jarašiūnas E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūris į Konstituciją pokyčiai // Jurisprudencija. 2002, Nr. 33(25). P. 35.

juridinė galia pasireiškia Konstitucijos viršenybės principu⁹⁴, kuris yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos normose, pavyzdžiui, 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog negalioja joks teisės aktas prieštaraujantis Konstitucijai, 102 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia ar Seimo teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Lietuvos Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai ir įstatymams, 110 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti prieštaraujančio Konstitucijai įstatymo, ir kt.⁹⁵. Konstitucijos viršenybės principas yra išaiškintas Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. ir 2003 m. spalio 29 d. nutarimuose. Šiuose nutarimuose teigiama, kad Konstitucijos viršenybės principas reiškia tai, jog Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima aukščiausią vietą, kad jai negali prieštarauti joks teisės aktas, kad niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos, kad konstitucinė tvarka turi būti ginama, kad Konstitucija įtvirtina mechanizmą, kuriuo galima nustatyti, ar teisės aktai, arba jų dalys neprieštarauja Konstitucijai⁹⁶. Taigi tik teisės akto sugretinimas su Konstitucija leidžia atskirti, ar jis yra teisinis, ar prieštarauja teisei ir todėl negali būti taikomas, kadangi neatitinkantis Konstitucijos teisės aktas yra anomalija, kuri griaua teisės sistemos darną ir neigia jos paskirtį⁹⁷. Nuolatos sprendžiant įvairių teisės aktų teisėtumo problemas tik Konstitucija yra tas vienintelis teisės aktas, dėl kurio teisėtumo teisės sistemoje negalima ginčytis⁹⁸.

Kaip teigia teisėtyrininkas, konstitucionalistas, MRU Teisės fakulteto prof. dr. V. Sinkevičius, Konstitucija (kaip aukščiausios teisinės galios aktas), atspindėdama ir įtvirtindama politinę ir teisinę visuomenės kultūrą, jos teisingumo ir lygybės, laisvės ir kitų žmogiškųjų vertybių

⁹⁴ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 246-247.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugsėjo 25 d. redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 19-828.; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimo nr. 458 „Dėl nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003-11-01, Nr. 103-4611.

⁹⁷ Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis// <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/14.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-06-12. P. 1.

⁹⁸ Sinkevičius V. Konstitucijos įgyvendinimas įstatymų leidyboje // Justitia. 1996, Nr. 5. P. 2; Mesonis G. Konstitucijos hermeneutika: teisės ir filosofijos sintezė// http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/logos/archyvas/dwn.php?id=292483; prisijungimo laikas: 2012-07-15. P. 37.

sampratą, tampa etalonu, su kuriuo turi būti lyginami visi kiti teisės aktai⁹⁹. Pati Konstitucijos prigimtis suponuoja tai, kad joje nėra ir negali būti spragų, kas reiškia, jog nėra ir negali būti tokio žemesnės galios teisės aktuose nustatyto teisinio reguliavimo, kurio atitikties Konstitucijai būtų negalima vertinti¹⁰⁰. Galima pateikti tokį teisės akto Konstitucijos atžvilgiu vertinimo pavyzdį, t.y. tarkime, įstatymą, kuriame siekiama įtvirtinti visuomenės informavimo priemonių cenzūrą, sugretinus su Konstitucija, jį reikėtų pripažinti pažeidžiančiu Konstitucijos 44 straipsnio 1 d. nuostatą, jog masinės informacijos cenzūra yra draudžiama. Galima teigti, kad šis Konstitucijos bruožas yra vienas svarbiausių, kadangi jis suteikia galimybę vertinti bet kuriame teisės akte nustatytą reguliavimą Konstitucijos požiūriu¹⁰¹. Tokiu būdu yra užtikrinamos Konstitucijos ginamos žmogaus teisės, kadangi jas pažeidžiantys teisės aktai būtų pripažįstami prieštaraujantys Konstitucijos nuostatomis ir panaikinami, arba taisomi.

4. Konstitucija būtina remtis tiek kuriant, tiek taikant teisę todėl, kad joje yra įtvirtinti pagrindiniai principai ir normos¹⁰². Visgi akivaizdu, kad kartais nėra įsigilinama į jos nuostatas, kadangi neretai tenka spręsti klausimą dėl kurio nors teisės akto teisėtumo (atitikimo Konstitucijos nuostatomis)¹⁰³. Be to, žiūrint tiek į šį principą, tiek į Konstitucijos viršenybės principą, kyla diskusijos kaip teisingai ir, galima sakyti, teisėtai yra valdoma Lietuvos valstybė vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucija. Kaip minėta anksčiau, Konstitucija yra visos valstybės teisinis pagrindas, kuriuo privaloma vadovautis, tačiau kiek keista tai, kad, nors Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsnyje nustatyta, jog Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika¹⁰⁴. Tačiau tai nesutrukdė Lietuvos Respublikai įstoti į Europos Sąjungą, kas reiškia bent jau dalinę priklausomybę. Tai pasireiškia vien jau per privalėjimą Lietuvos Respublikoje taikyti Europos Sąjungos teisės aktus (Europos Sąjungos teisės aktų santykis su Lietuvos Respublikos teisės aktais aptariamas vėliau).

5. Konstitucija keičiama ypatinga tvarka, kuri paprastai yra sudėtingesnė¹⁰⁵ nei kitų teisės aktų (paprastųjų įstatymų bei poįstatyminių aktų¹⁰⁶). Tačiau, tai yra natūralu ir netgi būtina, kadangi

⁹⁹ Sinkevičius V. Konstitucijos įgyvendinimas įstatymų leidyboje // *Justitia*. 1996, Nr. 5. P. 2.

¹⁰⁰ Jarašiūnas E. *Jurisprudencinė Konstitucija // Jurisprudencija*. 2006, Nr. 12(90). P. 28.

¹⁰¹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. *Lietuvos Konstitucinė teisė*. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002. P. 240.

¹⁰² Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. *Teisės teorijos įvadas: vadovėlis*. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 250

¹⁰³ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktiką.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

¹⁰⁵ Sudėtingesnis Konstitucijos keitimas būdingas tik griežtoms Konstitucijoms. Pavyzdžiui, ypatingai griežtos yra Belgijos, Švedijos, Suomijos, Ispanijos Konstitucijos. Jų pataisos turi būti patvirtintos referendumu, arba gali būti reikalaujama, jog pataisą priimtų kito šaukimo parlamentas (paprastai tam turi pritarti ne mažiau kaip du trečdaliai narių). O lanksčioms Konstitucijoms (pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos, Izraelio Konstitucijoms) pakeisti parlamentui užtenka tiesiog priimti paprastą įstatymą. Jos yra retas atvejis demokratinėse valstybėse, kadangi keičiamos taip pat kaip

priešingu atveju ji virstų tik įstatymu ir apie ją nebebūtų galima kalbėti kaip apie pagrindinį, aukščiausią juridinę galią turintį teisės aktą¹⁰⁷. Konstitucija privalo būti keičiama tuomet, kai įvyksta kokių nors esminių socialinių bei politinių visuomenės gyvenimo pokyčių¹⁰⁸. Lietuvos Respublikos Konstitucijos keitimo procedūra įtvirtinta XIV skirsnyje 147-149 straipsniuose. Galima paminėti tai, jog sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją Seimui turi pateikti ne mažesnė kaip 1/4 Seimo narių grupė, arba, kaip minėta anksčiau, ne mažiau kaip 300 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę. Vienos Konstitucijos nuostatos gali būti keičiamos tik referendumu pasisakius ne mažiau kaip 3/4 rinkėjų, kitos – du kartus balsuojant Seime (tarp balsavimų darant ne mažiau kaip trijų mėnesių pertrauką), dėl Konstitucijos pataisų abu kartus pritarus ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių¹⁰⁹. Tai reiškia, kad Konstitucija yra pakankamai stabilus teisės aktas, kas Konstitucinio Teismo teigimu (2006 m. sausio 16 d. nutarimas) jai, kaip aukščiausiajai teisei, ir yra privaloma¹¹⁰.

6. Konstitucija – tai tiesiogiai taikomas aktas. Ji realiai įgyvendinama yra tada, kai ją tiesiogiai taiko visi teismai (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, bendrosios kompetencijos bei administraciniai teismai).

7. Konstitucija turi ypatingą struktūrą, t.y. ji yra sudėtinis kodifikuotas vientisas bendrųjų teisės normų aktas, sudarytas iš preambulės, pagrindinės dalies, baigiamųjų nuostatų bei sudedamųjų dalių, nurodytų Konstitucijos 150 straipsnyje¹¹¹. Visos jos dalys, skirsniai ir straipsniai sudaro vientisą sistemą, jie yra suderinti, tarp jų negalimi jokie prieštaravimai. Nuostatos turi būti aiškinamos pagal jų loginį ir sisteminių ryšių su kitomis nuostatomis¹¹². Kalbant apie Konstitucijos sudėtį svarbu paminėti tai, jog ją sudaro ne tik įstatymai, nurodyti Konstitucijos 150 straipsnyje, bet ir Konstitucijos pataisos. Tačiau šie teisės aktai Seimo statute įvardijami kaip konstituciniai

paprastieji įstatymai gali prarasti savo simbolinę reikšmę ir lengvai tapti politinių jėgų įrankiu. Daugiau apie tai: Vaitiekienė E., Mesonis G. Lyginamoji konstitucinė teisė. Vilnius: Justitia, 2011. P.79-82.

¹⁰⁶ Sudėtingesnė keitimo procedūra būdinga ir konstituciniams įstatymams, tačiau ji yra kitokia nei būdinga Konstitucijai. Daugiau apie tai toliau kalbant apie konstitucinius įstatymus.

¹⁰⁷ Bacevičius V., Beinoravičius D., Birmontienė D. ir kt. Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 33.

¹⁰⁸ Vaitiekienė E., Mesonis G. Lyginamoji konstitucinė teisė. Vilnius: Justitia, 2011. P. 79.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254.

¹¹¹ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 247.

¹¹² Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2004. P. 71.

įstatymai¹¹³, kas lemia pailiavą teisės aktų hierarchijoje (tai išsamiau aptariama kalbant apie konstitucinius įstatymus).

8. Konstitucija yra steigiamojo pobūdžio aktas, nes jos pagrindu yra steigiama valstybė, t.y. Konstitucija nustato kokia bus valstybė, jos valdžia, kaip ji funkcionuos ir kokie bus jos santykiai su piliečiais¹¹⁴.

Konstitucija – tai teisės vertybių sistema, kuri yra koncentruotai išdėstyta bei tiesiogiai taikoma. Tačiau joje negalima aprėpti milžiniškos visuomeninių santykių įvairovės, t.y. Konstitucija negali sureguliuoti visų valstybės ir visuomenės gyvenimo, tautos ūkio ir kt. sričių, joje numatytos tik pagrindinės normos ir principai. Dėl to, daugelio šalių teisės aktų hierarchijos sistemoje Konstitucijos detalizavimas bei įgyvendinimas yra konstruojamas žemesnės juridinės galios teisės aktuose¹¹⁵, t. y. konstituciniuose įstatymuose, paprastuose įstatymuose bei poįstatyminiuose aktuose. Reikšmingą vietą užima ir Europos Sąjungos bendrųjų teisės normų aktai, ir tarptautinės sutartys.

Europos Sąjungos bendrųjų teisės normų aktai ir tarptautinės sutartys, t.y. tarptautiniai teisės aktai. Kaip minėta šio poskyrio pradžioje, valstybių, įstojusių į Europos Sąjungą (toliau – ES), nacionalinė ir kartu teisės aktų hierarchijos sistema pasipildo dar viena grandimi – ES tarptautiniais teisės aktais – dvišalėmis sutartimis tarp valstybių narių. ES sutartys ir reglamentai yra tiesiogiai taikomi aktai, kas reiškia, jog norint juos taikyti, jų nereikia inkorporuoti į ES valstybių narių vidaus teisę. Kitaip yra su direktyvomis. Šie teisės aktai nėra tiesiogiai taikomi, dėl to jų nuostatas būtina inkorporuoti į valstybių narių vidaus teisę¹¹⁶.

Tarptautinių teisės aktų padėtis paprastai yra aptariama valstybių Konstitucijose. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnyje yra nurodyta tik tai, kad Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis (taip pat kokio pobūdžio tarptautinės sutartys yra Seimo ratifikuojamos, pavyzdžiui, taikos sutartys)¹¹⁷. Tačiau konkretus tarptautinių teisės aktų santykis su nacionalinės teisės aktais nėra įtvirtintas, išskyrus tai, jog Konstitucija yra aukščiausias teisės aktas ir jai negali prieštarauti joks kitas teisės aktas (Konstitucijos 7 straipsnis). Be to, kaip teisingai pastebėjo tarptautinės teisės specialistas prof. dr. S.

¹¹³ Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

¹¹⁴ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002. P. 111; Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 24.

¹¹⁵ Bron M., Zaksaitė S. Teisė apskūsti pirmosios instancijos teismo sprendimą kaip pamatinė konstitucinė teisė// <http://www.minfolit.lt/arch/18001/18127.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-06-12. P. 147; Stačiokas S. Lietuvos teisės sistema: raida ir perspektyvos // Justitia. 1996, Nr. 4. P. 6.

¹¹⁶ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 251.

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

Katuoka, pagal Konstituciją įstatymo galią turi tik ratifikuotos tarptautinės sutartys, o kaip yra su neratifikuotomis sutartimis nėra aišku¹¹⁸. Tai reiškia, kad Konstitucija neapibrėžia neratifikuotų tarptautinių sutarčių teisinės galios, dėl ko jų padėtis teisės aktų hierarchijos sistemoje lieka neaiški.

Kaip iš dalies buvo minėta poskyrio pradžioje, Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 14 d. nutarime konstatavo, jog tuo atveju, jeigu nacionaliniu teisės aktu yra nustatomas reguliavimas, konkuruojantis su nustatytu tarptautinėje sutartyje, privalo būti taikoma tarptautinė sutartis, taip pat, kai ES teisės aktai konkuruoja su nustatytu nacionaliniuose (nesvarbu kokios juridinės galios) teisės aktuose (išskyrus Konstituciją) reguliavimu, ES teisės aktai turi taikymo pirmenybę prieš juos¹¹⁹. Tai reiškia, kad ES teisė turi viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu (tik taikymo aspektu). Tačiau pripažįstama, jog ES teisės normos paprastai ne pakeičia Lietuvos Respublikos teisės normas, o jas papildo¹²⁰. Taip yra todėl, kad valstybė, ratifikavusi tarptautinę sutartį, ta dalimi savanoriškai apriboja savo suverenitetą, t.y. padaro ją kontroliuojamą bendrai su kitomis sutarties dalyvėmis. Be to, valstybė, ratifikudama tarptautinę sutartį, tiesiogiai ar netiesiogiai pareiškia, kad tarp tarptautinės sutarties ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos nėra jokių prieštaravimų. Iš čia ir kyla liepimas nepriimti jokių priešingų ratifikuotai tarptautinei sutarčiai teisės aktų bei neaiškinti jau galiojančių teisės aktų (taip pat ir Konstitucijos) taip, kad jie imtų prieštarauti tarptautinei sutarčiai. Priešingu atveju toks žingsnis reikštų tarptautinės sutarties atsisakymą ir tapimą netinkamu tarptautinių santykių dalyviu. Visgi nustačius tarptautinės sutarties pažeidimą, privaloma konstatuoti, jog nuo pažeidimo nustatymo dienos tokie teisės aktai neteko juridinės galios ir yra nebetaikomi (kiek tarptautinė sutartis yra laikoma Lietuvos Respublikos teisės sistemos dalimi). Kaip teigia prof. habil. dr. A. Vaišvila, tai yra galiojanti paprasta teisės aktų hierarchijos taisyklė¹²¹.

¹¹⁸ Katuoka S. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Lietuvos teisinėje sistemoje // *Jurisprudencija*. 2000, Nr. 15(7). P. 57.

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatoms, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatoms // *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 30-1050.

¹²⁰ 1 tema-4Shared.com (Konstitucinės teisė) // <http://dc195.4shared.com/doc/Qpvb2EFL/preview.html>; prisijungimo laikas: 2012-09-02.

¹²¹ Vaišvila A. *Teisės teorija: vadovėlis. 3-oji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 321.; Vaišvila A. *Teisė ir teisingumo vykdymas. Naujas teisinės sumaišties kėlimas* // <http://www.aidas.lt/lt/teise-ir-teisingumo-vykdydas/article/3976-04-24-naujas-teisines-sumaisties-kelimas>; prisijungimo laikas: 2012-09-02.

Sudėtingesnė situacija yra tuomet, kai tarptautinėje sutartyje nustatytas teisinis reguliavimas konkuruoja su nustatytu Konstitucijoje. Nors, kaip minėta, Konstitucijos 7 straipsnyje yra įtvirtinta jos viršenybė prieš visus kitus teisės aktus, ir šiuo atveju pirmumas būtų skiriamas Konstitucijos nuostatom. Tačiau tai jokių būdu nereiškia, kad tarptautinė sutartis tampa negaliojančia, tiesiog reikalaujama, kad jos nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatom¹²². Esant tokiam prieštaravimui būtų sudėtinga taikyti tarptautinę sutartį. Dėl šios priežasties tokiu atveju atsirastų pareiga suderinti šių abiejų teisės aktų (Konstitucijos ir tarptautinės sutarties) nuostatų nesuderinamumą, kas įmanoma tik priėmus atitinkamą Konstitucijos pataisą (kadangi Konstitucija yra aukščiausios galios teisės aktas). Tokios situacijos pavyzdys pateikiamas kitame poskyryje 2.3. „Teisės aktų hierarchijos principo pažeidimai“ aptariant Seimo rinkimų įstatymo nuostatos neatitikimą Konstitucijai.

Trumpai galima paminėti ir tai, kad Lietuvos Respublikos teismai tarptautinių teisės aktų teisėtumą gali kontroliuoti tik netiesiogiai, t.y. prašydami ES Teisingumo Teismo pateikti prejudicinį sprendimą dėl tam tikro abejotino ES teisės akto atitikimo aukštesnės juridinės galios ES teisės aktams. Tuo tarpu Konstitucinis Teismas, kitaip nei nagrinėjant nacionalinės teisės aktus, gali tik pateikti išvadą dėl ES steigimo sutarčių, jas keitusių sutarčių, stojimo į ES sutarčių prieštaravimo Konstitucijai¹²³.

Konstituciniai įstatymai. Laikoma, kad konstituciniai įstatymai yra siauresnės nei Konstitucija kompetencijos. Jie paprastai yra skirti reguliuoti tik vienai kuriai nors itin svarbiai valstybės gyvenimo sričiai¹²⁴. Tačiau čia susiduriama su klausimu, ką laikome konstituciniais įstatymais. Konstitucinės teisės teorijoje konstituciniais įstatymais paprastai yra vadinami Konstitucijos papildymai (pataisos). Tokiu atveju konstituciniai įstatymai yra Konstitucijos sudedamoji dalis ir yra tokios pačios galios kaip ir Konstitucija. Taip, pavyzdžiui, yra Jungtinėse Valstijose, kuriose egzistuoja rašytinė Konstitucija ir terminas „konstituciniai įstatymai“ siejamas su terminu „Konstitucija“. Kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Airijoje, Nyderlanduose) konstitucinis įstatymas suprantamas kaip savarankišką teisinę galią turintis įstatymas, nors ir papildantis

¹²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas// ten pat; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 5 dalies, 6 straipsnio 1, 3, 4 dalių (2000 m. birželio 29 d. redakcija), 10 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1 dalies, 15 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1, 2 dalių, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 31 straipsnio (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 141-5430.

¹²³ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 252, 253.

¹²⁴ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. 3-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 320.

Konstituciją¹²⁵. Dar kitaip yra Britų salose, kur konstituciniai įstatymai neturi skirtingos nei paprastieji įstatymai hierarchinės sampratos, konstitucinių įstatymų įvardijimas čia yra tik teisės mokslo kompetencijos sritis¹²⁶. Visgi Lietuvos Respublikos Seimo statuto 26 skirsnio 168 straipsnyje egzistuoja ryški painiava, kadangi konstituciniais įstatymais laikomi:

1. Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti įstatymai (pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnį Konstitucijos sudedamąja dalimi yra: 1991 m. vasario 11 d. Konstitucinis įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės“, 1992 m. birželio 8 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, 1992 m. spalio 25 d. Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ bei 2004 m. liepos 13 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“¹²⁷);
2. Konstitucijos pataisos, reglamentuojamos Konstitucijos XIV ir Seimo statuto 26 skirsniuose;
3. tiesiogiai Konstitucijoje įvardyti bei kiti konstitucines normas sukonkretinantys įstatymai, nurodyti įstatyme dėl konstitucinių įstatymų sąrašo¹²⁸.

Visa tai reiškia, jog konstituciniais įstatymais vadinami ne tapačios, o skirtingos galios teisės aktai: 1) Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti įstatymai, esantys Konstitucijos sudedamąja dalimi bei Konstitucijos pataisos, kurios savo galia prilygsta Konstitucijai; 2) į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašyti įstatymai, savo galia neprilygstantys Konstitucijai, tačiau esantys aukštesnės juridinės galios nei paprastieji įstatymai (konstituciniai įstatymai Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies prasme¹²⁹). MRU konstitucinės teisės prof. dr. T. Birmontienės teigimu, reikia atskirti savo galia Konstitucijai prilygstančius konstitucinius įstatymus nuo mažesnės galios konstitucinių įstatymų, kadangi pastarieji yra ne steigiamosios, o tik įstatyminės galios teisės aktai¹³⁰. Panašios nuomonės yra ir teisininkas, konstitucinės teisės specialistas K. Jovaiša. Autoriaus teigimu, minėtos Seimo statuto 168 straipsnio nuostatos teisiškai yra suformuluotos ne visai korektiškai, kadangi Konstitucijos pataisos turi būti laikomos Konstitucijos pataisomis ir negali būti laikomos konstituciniais įstatymais¹³¹. Su tokia nuomone sutiktų ir daugiau teisininkų, tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime yra nurodyta, kad Konstitucijos

¹²⁵ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002. P. 58; Vaičaitis V. A. Konstitucinių įstatymų fenomenas: konstitucinių (organinių) įstatymų lyginamoji studija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 28.

¹²⁶ Vaičaitis V. A. Konstitucinių įstatymų fenomenas...// ten pat.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

¹²⁹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė// ten pat, P. 66-67.

¹³⁰ Ten pat, P. 58-59.

¹³¹ Jovaišas K. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 2 dalis. Vilnius: Teisės institutas: K. Jovaišo PĮ, 2002. P. 30.

pataisos gali būti vadinamos konstituciniais įstatymais¹³². Bet tik ta prasme, kuria parodoma, kad įstatymas keičiantis Konstituciją (Konstitucijos pataisa), turi Konstitucijos galią (yra „konstitucinis įstatymas“). Visgi sunku nesutikti su prof. dr. V. Sinkevičiaus nuomone, kad atsižvelgiant į konstitucinių įstatymų grupavimą, Seimo statuto 168 straipsnis yra taisytinas¹³³, kadangi greičiausiai nėra visiškai teisinga skirtingos galios teisės aktus vadinti ta pačia sąvoka.

Atsižvelgiant į kai kurių teisininkų, mokslininkų nuomonę, taip pat žiūrint iš poskyrio pradžioje analizuotos teisės aktų hierarchijos sistemos pozicijos, konstituciniais įstatymais turėtume laikyti tik į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašytus įstatymus, kurie yra žemesnės juridinės galios nei pati Konstitucija, o ne Konstitucijos pataisas bei jos sudedamąsias dalis.

Konstitucinius įstatymus (Konstitucijos pataisas, Konstitucijos sudedamąsias dalis, į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašytus konstitucinius įstatymus) vienus nuo kitų geriausiai leidžia atskirti skirtinga jų teisinė galia bei priėmimo ir keitimo tvarka. Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisos bei konstituciniai įstatymai, esantys jos sudedamąja dalimi, yra steigiamosios galios teisės aktai, todėl jų teisinė galia yra tokia pati kaip Konstitucijos. Dėl šios priežasties jie gali būti priimami bei keičiami tik Lietuvos Respublikos Konstitucijos XIV skirsnyje nustatyta tvarka, t.y. tokia pačia tvarka, kuri yra nustatyta Konstitucijai. O konstituciniai įstatymai, įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, yra tik įstatyminės galios teisės aktai, kurių galia neprilygsta Konstitucijai¹³⁴. Jų keitimo bei priėmimo tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija. Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nurodyta, jog konstituciniai įstatymai yra priimami tuomet, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami gali būti tik ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma¹³⁵. Čia akivaizdu tai, kad konstituciniai įstatymai iš kitų įstatymų išsiskiria savo sudėtingesne priėmimo bei keitimo tvarka. Nustatytos skirtingos konstitucinių ir paprastųjų įstatymų priėmimo ir keitimo procedūros yra todėl, kad konstitucinis įstatymas būtų kuo stabilesnis bei taip pat, kad jį pakeisti būtų sunkiau, nei priimti¹³⁶.

Konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami paprastaisiais įstatymais. Taip yra užtikrinamas didesnis konstituciniais įstatymais sureguliuotų visuomeninių santykių stabilumas, nes paprastuosiuose įstatymuose jie negalės būti reguliuojami kitaip. Tačiau Lietuvos Respublikos

¹³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. kovo 16 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo dalinio pakeitimo ir papildymo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 61-1166.

¹³³ Sinkevičius V. Konstitucinių įstatymų samprata: teoriniai aspektai // Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104). P. 31.

¹³⁴ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002. P. 59; Sinkevičius V. Konstitucinių įstatymų samprata: teoriniai aspektai // Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104). P. 31.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

¹³⁶ Sinkevičius V. Konstitucinių įstatymų samprata...// ten pat, P. 33.

Konstitucijoje nėra nurodyta jokių visuomeninių santykių sričių, kurios turėtų būti reguliuojamos konstituciniais įstatymais (Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies prasme). Svarbu ir tai, jog konstituciniai įstatymai negali prieštarauti Konstitucijai, o tai reiškia ir Konstitucijos pataisoms bei Konstitucijos sudedamąja dalimi esantiems konstituciniams įstatymams (priešingu atveju, tai būtų prieštaravimas pačiai Konstitucijai), o paprastieji įstatymai negali prieštarauti konstituciniams įstatymams¹³⁷.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas¹³⁸. Konstitucinis Teismas 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime išaiškino, jog ši Konstitucijos nuostata reiškia tai, kad tik pagal šią tvarką patvirtinus konstitucinių įstatymų sąrašą, jame įrašyti įstatymai gali būti traktuojami konstituciniais įstatymais. Be to, tik tokiems įstatymams turės būti taikoma Konstitucijoje nustatyta sudėtingesnė jų priėmimo ir keitimo tvarka (nurodyta Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje)¹³⁹.

Taigi, kaip minėta anksčiau, buvo priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinių įstatymų sąrašo konstitucinis įstatymas. Jame buvo įrašyti 9 konstituciniai įstatymai, kuriems priimti ir keisti bus taikoma sudėtingesnė tvarka. Kol kas diskusijų dėl šių įstatymų kyla mažai, apskritai šio konstitucinio įstatymų sąrašo priėmimas praėjo gana ramiai. Priešingai nei kai kurių autorių buvo manyta, jog norint patvirtinti tokį sąrašą dabar būtų susiduriama su įvairiomis politinėmis ir teisinėmis problemomis. Taip manyta todėl, kad pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį konstitucinių įstatymų sąrašas turėjo būti formuojamas iš ketinamų naujai priimti įstatymų, tačiau šiuo metu turėtų būti svarstomas ir galiojančių paprastųjų įstatymų (kadangi jais jau yra sureguliuoti valstybės ir visuomenės santykiai) įtraukimas į konstitucinių įstatymų sąrašą. Čia problema yra tokia, jog neaišku ar už jau priimtus įstatymus vėl reikėtų balsuoti Seime remiantis konstitucinių įstatymų priėmimo tvarka, ar tokių paprastųjų įstatymų tik galia taptų aukštesnė, ar reikėtų iš naujo svarstyti jų tekstą ir daryti pakeitimus¹⁴⁰. Nepaisant to, kad konstitucinių įstatymų sąrašas jau yra

¹³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalių, 12 straipsnio 3 punkto, 16 straipsnio 3 dalies ir šio straipsnio 9 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl šio įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 bei 5 dalių ir 12 straipsnio 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo 8 straipsniui“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 29-938; Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė// ten pat. P. 67; Sinkevičius V. Konstitucinių įstatymų samprata: teoriniai aspektai // Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104). P. 34.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. kovo 16 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo dalinio pakeitimo ir papildymo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 61-1166.

¹⁴⁰ Vaičaitis V. A. Konstitucinių įstatymų fenomenas: konstitucinių (organinių) įstatymų lyginamoji studija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 152-160.

priimtas, ir jame yra įrašytų tokių konstitucinių įstatymų, kurie prieš tai buvo paprastieji įstatymai, vis dėlto kol kas viešai nėra atsakyta į klausimą ar tokie paprastieji įstatymai bus iš naujo svarstomi, pakeičiami ir pan.

Toliau kalbant apie į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašytus konstitucinius įstatymus, kiek keista, jog šiame sąrašė įtraukti tokie konstituciniai įstatymai kaip: Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos konstitucinis įstatymas, Lietuvos Respublikos valstybės herbo, kitų herbų ir herbinių ženklų konstitucinis įstatymas, Lietuvos Respublikos valstybės vėliavos ir kitų vėliavų konstitucinis įstatymas bei Lietuvos Respublikos valstybės himno konstitucinis įstatymas. Konstitucinių įstatymų pats svarbiausias tikslas yra užtikrinti jais reguliuojamų visuomeninių santykių stabilumą. O Lietuvos Respublikos Konstitucijos 14, 15, 16 straipsniais reguliuojama tiek valstybinė kalba, tiek valstybės vėliavos spalvos bei valstybės herbas ir valstybės himnas. Šių sričių esminis teisinis reguliavimas yra nustatytas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, o joks kitas teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijoje nustatytoms nuostatom. Dėl šios priežasties, nelabai suprantama kodėl į konstitucinių įstatymų sąrašą šie įstatymai buvo įtraukti. Toliau apie dar vieną į konstitucinių įstatymų sąrašą įtrauktą konstitucinį įstatymą – Lietuvos Respublikos referendumo konstitucinį įstatymą. Kaip minėta anksčiau, praktiškai nebuvo pavykęs nei vienas referendumas dėl nustatyto labai didelio kiekio rinkėjų parašų, arba, galbūt dėl per trumpo duoto laiko parašams surinkti. Nepaisant to, kad galinčių dalyvauti referendume Lietuvos Respublikos piliečių skaičius nuolatos mažėja Lietuvos Respublikos Seimas įtraukė referendumo įstatymą į konstitucinių įstatymų sąrašą ir užtikrino dar didesnę jo stabilumą, t.y., kaip teigia teisės srities mokslininkas, MRU asist. T. Chochrin, galima teigti, jog ateityje surengti referendumų piliečiai greičiausiai nebeturės galimybių¹⁴¹.

Kaip aptarta poskyrio pradžioje, konstituciniai įstatymai teisės aktų hierarchijos sistemoje yra aukštesnėje pozicijoje nei paprastieji įstatymai. Dėl šios priežasties tiek vieniems, tiek kitiems įstatymams reguliuojant tuos pačius dalykus, viršenybė turi būti suteikiama konstituciniams įstatymams.

Paprastieji įstatymai. Nors, egzistuoja nuomonė, kad įstatymo sąvokai nereikia jokių papildomų paaiškinimų, tai lyg ir savaime suprantamas dalykas, tačiau nemažai mokslinės literatūros autorių mano priešingai. Terminas „įstatymas“ nėra suprantamas vienareikšmiškai¹⁴².

¹⁴¹ Chochrin T. Pagaliau turime konstitucinių įstatymų sąrašą!//

<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=54&str=49983>; prisijungimo laikas: 2012-08-12.

¹⁴² Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 258; Ragauskas P. Įstatymo samprata // Jurisprudencija. 2005, Nr. 67(59). P159; Vaičaitis V. A. Konstitucinių įstatymų fenomenas: konstitucinių (organinių) įstatymų lyginamoji studija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 26.

Pavyzdžiui, kaip teigia Montesquieu, įstatymai egzistuoja ne tik materialiajame, bet ir dieviškajame pasaulyuose¹⁴³, kur jų ypatybės (pavyzdžiui, privalomumas) bei turinys gerokai skiriasi. Galima teigti, kad mažiausiai susidūrusiems su teisine sritimi, įstatymo sąvoka pirmiausiai asocijuojasi su dieviškaisiais įstatymais. Tačiau įstatymais vadinami ir gamtos dėsniai bei postulatai (fizikoje). Taip pat įstatymais vadinamos taisyklės, kurių žmonės turi laikytis meno, mokslo ar technikos srityse, norėdami pasiekti tam tikrą rezultatą. Galiausiai, įstatymais vadinami socialinio elgesio standartai, t.y. principai ir normos, kuriais vadovaujantis žmogus turi elgtis visuomenėje bei kurių tikslas yra bendrasis visuomeninis gėris. Kadangi teisė yra visuomenės narių elgesį reguliuojantys teisės principai ir normos, pastaroji įstatymo samprata darbe yra svarbiausia¹⁴⁴.

Įstatymas iš teisinės pusės (kaip teisės principai ir normos) taip pat yra apibrėžiamas įvairiai, neretai jo savybės yra painiojamos su kitų teisės aktų savybėmis. Šnekamojoje kalboje bei spaudoje įstatymu įvardijamas dokumentas, kuriame pateiktos kurios nors valstybės institucijos suformuluotos bei įtvirtintos elgesio taisyklės. Tokiu atveju įstatymo savybės sutapatinamos su poįstatyminio akto savybėmis¹⁴⁵. Pagal Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimą, įstatymas yra apibrėžiamas kaip Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Seimo statuto nustatyta tvarka išleistas pirminis teisinis aktas, kuris išreiškia įstatymo leidėjo tam tikrą valią ir turi aukščiausią juridinę galią¹⁴⁶. Prof. habil. dr. A. Vaišvila bei teisininkas, teisės istorikas prof. S. Vansevičius irgi pateikia labai panašius apibrėžimus¹⁴⁷. Visgi toks įstatymo apibrėžimas nėra visiškai teisingas. Čia klaidinga ta nuostata, kuri teigia, jog įstatymas yra pirminis teisės aktas. Kaip teigia prof. dr. E. Jarašiūnas, pirminiu teisės aktu yra tik Konstitucija, o ne įstatymas. Pasak autoriaus, Konstitucinio Teismo veikla įstatymų atitikties Konstitucijai aiškinime gana aiškiai įrodo, jog įstatymų leidėjas negali peržengti Konstitucijoje nubrėžtų kompetencijos ribų, jis turi veikti laikydamasis joje nustatytų imperatyvų¹⁴⁸, todėl įstatymas negali būti pirminis teisės aktas. Be to, remiantis anksčiau šiame poskyryje pateikta informacija, galima teigti, kad įstatymo įvardijimas kaip aukščiausios galios teisės akto, taip pat nėra visiškai teisingas. Šios minėtos savybės priklauso kitam teisės aktui – Konstitucijai. Tai iš esmės taip pat patvirtina teisininkas, konstitucionalistas dr.

¹⁴³ Montesquieu. Apie įstatymų dvasią. Vilnius: Mintis, 2004. P. 1.

¹⁴⁴ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas. // ten pat, P. 258.

¹⁴⁵ Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2004. P. 39.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių kryptų“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1994, Nr. 7-116

¹⁴⁷ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. 3-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 319; Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė. Vilnius: Justitia, 2000. P. 120.

¹⁴⁸ Jarašiūnas E. 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucija: vizija, teisės aktas, teisinė tikrovė // http://www.lrkt.lt/KJuri/KTB_2006-1.pdf. prisijungimo laikas: 2012-03-12. P. 338.

P. Ragauskas. Autoriaus teigimu, net jei kas nors Konstituciją laiko įstatymu, mažindami abstrakcijos laipsnį negalės nepripažinti, kad „pagrindinio įstatymo“ (Konstitucijos), konstitucinių bei paprastųjų įstatymų juridinė galia yra nevienoda, nors jie visi yra įvardijami kaip įstatymai. Dėl šios priežasties mažesnioji galia (paprastieji įstatymai) negali būti laikoma aukščiausia. Todėl galima sutikti su minėto autoriaus teigimu, kad arba toks įstatymo požymis (aukščiausioji galia) nėra visuotinis, arba tokia galia yra tiesiog specifinė¹⁴⁹. Tokia įstatymo sampratos analizė įrodo, jog įstatymo sąvoka suprantama labai įvairiai, tačiau ne visuomet visiškai teisingai, egzistuoja tam tikra painiava su kitais teisės aktais.

Šiame darbe daugiausiai dėmesio skiriama bendrųjų teisės normų aktams. Todėl svarbu paminėti tai, kad įstatymas tik materialiąja prasme (ir tik jos siaurąja prasme) gali būti suvokiamas kaip bendrųjų teisės normų aktas¹⁵⁰. Taigi, kadangi įstatymas yra bendrųjų teisės normų aktas, tai jam būdingi požymiai, išvardinti 1.2. poskyryje. Tačiau įstatymas (tiksliau – paprastasis įstatymas) turi ir tik jam būdingų požymių, kuriais jis skiriasi nuo kitų bendrųjų teisės normų aktų. Pagrindiniai yra tokie:

1. Įstatymai priimami tik aukščiausių valdžios institucijų, t.y. juos leidžia tik tautos atstovybė – Seimas (parlamentas, kongresas)¹⁵¹. Kaip teigiama Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarime, kai kuriose valstybėse (Italijoje, Prancūzijoje) egzistuoja deleguojamoji įstatymų leidyba, kai įstatymų leidėjo pavedimu Vyriausybė gali leisti įstatymo galią turinčius teisės aktus. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įstatymų leidybos delegavimas nenumatytas. Dėl šios priežasties Lietuvos Respublikos Seimas jokiais atvejais negali perleisti savo galių leisti įstatymus kuriems nors kitiems subjektams¹⁵². Visgi vienas atvejis – kelių eismo taisyklės, neaišku kodėl, yra išimtis, t.y. jas sankcionuoja Vyriausybė. Vyriausybė kelių eismo taisyklės paverčia socialinėmis teisinėmis normomis, nors jos juridinės galios požiūriu (kadangi jas sankcionuoja Vyriausybė, o ne Seimas) galėtų būti tik poįstatyminės teisės normomis. Tačiau, už kai kurių kelių eismo taisyklėse nurodytų draudimų pažeidimą, gali atsirasti baudžiamoji atsakomybė, o kadangi pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją pagrindines asmens teises gali riboti tik įstatymas, dėl to šis teisės aktas

¹⁴⁹ Ragauskas P. Įstatymo samprata // Jurisprudencija. 2005, Nr. 67(59). P. 164.

¹⁵⁰ Apie įstatymo prasmės skirstymą į materialiąją bei formaliąją išsamiau galima rasti: Ragauskas P. Įstatymo samprata // Jurisprudencija. 2005, Nr. 67(59). P. 160-162.

¹⁵¹ Valančius K. L. Teisės pagrindai: konstitucionalistinis aspektas: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008. P. 78.

¹⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 10 straipsnio septintosios dalies nuostatos, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 55 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 470 patvirtintos Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ įgyvendinimo tvarkos dalinio pakeitimo“ 1.2 punkto nuostatos, 2.1 punkto ir jo 1, 2 bei 3 papunkčių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 89-2007.

juridinės galios požiūriu lyg ir prilyginamas įstatymui. Tai teisės aktų hierarchijoje įneša kiek painingos¹⁵³.

2. Įstatymai Lietuvoje priimami remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, konstituciniais įstatymais, ratifikuotomis tarptautinėmis sutartimis ir negali jiems prieštarauti. Priešingu atveju pažeidžiama teisės aktų hierarchijos sistema. Įstatymais yra sukonkretinami, išplėtojami bei įgyvendinami prieš tai minėtuose teisės aktuose suformuluoti teisiniai nurodymai, taip pat atsiliepiama į einamojo laikotarpio žmogaus teisių apsaugos ir teisių įgyvendinimo poreikius¹⁵⁴. Jie yra mažiau stabilūs nei konstituciniai įstatymai, tačiau stabilesni už poįstatyminius aktus, ir pastarųjų atžvilgiu turi aukštesnę teisinę galią. Be to, įstatymai priimami labiau reikšmingais klausimais ir negali būti ginčijami, kaip yra su poįstatyminiais aktais¹⁵⁵. Vis dėlto teisinė praktika yra šiek tiek kitokia. Įstatymo viršenybę ganėtinai dažnai užgožia žinybinė teisėkūra. Kaip žinoma, įstatymas nors ir paskelbiamas, ir laikomas galiojančiu, tačiau tiesiogiai neveikia, kol nėra priimami poįstatyminiai aktai, detalizuojantys ir nustatantys įstatymo vykdymo tvarką. Dėl šios priežasties poįstatyminiai aktai dažnai laikinai sustabdo (poįstatyminių aktų nebuvimas), pakeičia arba netgi iškreipia įstatymų prasmę¹⁵⁶.

Egzistuoja daugybė įstatymų (jų nuostatų), kurie kurį laiką negalėjo pilnai veikti, nes nebuvo priimtų poįstatyminių aktų. Keletas pavyzdžių galėtų būti: Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas (jo redakcija), Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 2011 m. liepos 22 d.¹⁵⁷, kuriam poįstatyminiai aktai nebuvo priimti daugiau nei pusę metų, dėl ko buvo neaišku kaip reikėtų elgtis turizmo srityje veikiantiems asmenims. Taip pat 2000 m. liepos 11 d. (2002 m. jį šiek tiek pakeitus ir papildžius) priimtam Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymui poįstatyminiai aktai, užtikrinantys elektroninio parašo įgyvendinimą buvo pradėti priimti tik nuo 2002 m.¹⁵⁸. Geresni rezultatai buvo su Lietuvos Respublikos atsinaujinančių energetikos išteklių įstatymu, priimtu 2011 m. gegužės 12 d. (įsigaliojusiu gegužės 24 d.). Jį detalizuojantys poįstatyminiai aktai buvo pradėti priimti nuo birželio 30 d. (iki spalio mėnesio), t.y. tik vieną mėnesį įstatymas visiškai negalėjo veikti¹⁵⁹.

¹⁵³ Teisės teorija – konspektas – 2004// http://ututi.com/subject/ktu/fmf/teises_pagrindai/file/3718/get; prisijungimo laikas: 2012-06-18.

¹⁵⁴ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. 3-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 321.

¹⁵⁵ Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2004. P. 32.

¹⁵⁶ Vaišvila A. Teisinio įstatymo viršenybė // Kriminalinė justicija. 1997, 6. P. 112.

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 85-4138.

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 61-1827.

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 62-2936.

3. Dar vienas išskirtinis įstatymo bruožas yra toks, kad jie yra leidžiami svarbiausiems valstybės ir visuomenės gyvenimo klausimams bei svarbiausiems visuomeniniams santykiams tvarkyti ir reguliuoti¹⁶⁰. Šiais teisės aktais yra reguliuojama viskas, kas yra susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, t.y. apibrėžiamas žmogaus teisių ir laisvių turinys, jų įgyvendinimo garantijos ir kt. Tuo tarpu, pavyzdžiui, poįstatyminiais teisės aktais reglamentuojami tik žmogaus teisių įgyvendinimo procedūriniai klausimai. Čia taip pat galima paminėti ir tai, jog Konstitucijai prieštaraujančiu gali būti pripažįstamas ne tik toks įstatymas, kuris nustato žmogaus teises ir laisves ribojančius nepagrįstus draudimus, tačiau ir toks įstatymas, kuriame nėra įtvirtintos tokios teisės, kurios privalo būti jame įtvirtintos¹⁶¹. Tai lemia įstatymų priėmimo sudėtingumą bei neretai pasitaikantį įstatymų prieštaravimą aukštesnės juridinės galios teisės aktui – Konstitucijai.

4. Įstatymai yra priimami, keičiami bei pripažįstami netekusiais galios ypatinga, griežtai nustatyta tik jiems būdinga tvarka, kuri yra nustatyta Lietuvos Respublikos Seimo statuto V dalyje „Įstatymų leidybos procedūra“, 135-186 straipsniuose¹⁶².

Teisės literatūroje taip pat yra išskiriama dar ir kitokių požymių, kaip pavyzdžiui, įstatymas tai – Konstituciją atitinkantis oficialus rašytinis dokumentas, nustatantis specifinę galią turinčias bendro pobūdžio taisykles ir kt.¹⁶³. Tačiau šie požymiai, galima sakyti, yra bendri ir kitiems bendrųjų teisės normų aktams, todėl didesnio dėmesio jiems šioje darbo dalyje nėra skiriama.

Apibendrinant pateiktas mintis apie paprastuosius įstatymus, galima pasakyti, jog šie teisės aktai yra tokie bendrųjų teisės normų aktai, kuriuos pagal nustatytas tam tikras teises procedūras priima aukščiausios valdžios institucijos tam, kad jais būtų reguliuojami svarbiausieji valstybės ir visuomenės gyvenimo reikalai. Šie teisės aktai teisės aktų hierarchijos sistemoje užima tarpinę padėtį tarp konstitucinių įstatymų ir poįstatyminių aktų.

Poįstatyminiai aktai užima žemiausią poziciją teisės aktų hierarchijos sistemoje, t.y. jų juridinė galia yra mažiausia. Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarime, poįstatyminiais aktais negali būti pakeistas joks įstatymas, ar jo galiojimas, kadangi įstatymas yra aukštesnės teisinės galios teisės aktas, kuris išreiškia įstatymo leidėjo valią¹⁶⁴.

¹⁶⁰ Valančius K. L. Teisės pagrindai: konstitucionalistinis aspektas: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008. P. 78.

¹⁶¹ Grigienė K. Keletas konstitucinių formos ir turinio reikalavimų teisiniam reguliavimui Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje// http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sms/archyvas/dwn.php?id=269294; prisijungimo laikas: 2012-07-15. P. 204, 208.

¹⁶² Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

¹⁶³ Ragauskas P. Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis. Vilnius: Teisės institutas, 2005. P. 43.

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių kryptų“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1994, Nr. 7-116.

Poįstatyminius aktus leidžia Vyriausybė, ministerijos bei kitos šakinio valdymo institucijos, savivaldybių tarybos, merai. Keletas šių aktų pavyzdžių: Seimo nutarimai, Vyriausybės nutarimai, Prezidento dekretai ir kt. Poįstatyminius aktus siūlyta vadinti „įstatymų lydimaiais aktais“, tačiau tokia šių teisės aktų sąvoka teisės terminijoje sunkiai prigryja¹⁶⁵. Senesniuose literatūros šaltiniuose dar galima sutikti sąvoką „įstatymų gyvendinamieji teisės aktai“, tačiau visgi dažniausiai sutinkamas poįstatyminio akto terminas. Šie teisės aktai yra vadinami poįstatyminiais aktais todėl, kad juose įtvirtintos taisyklės realizuoja įstatymo normas ir visiškai atitinka jų keliamus reikalavimus. Taigi poįstatyminiai aktai turi būti priimami remiantis įstatymais. Jų paskirtis yra konkretinti bei aiškinti įstatymų nuostatas, taip pat nurodyti įstatymų normų taikymo tvarką konkrečiose situacijose. Tik tokiu atveju poįstatyminiai aktai turi teisinę galią ir geba užtikrinti teisėtumą¹⁶⁶. Tačiau tik teoriškai įstatymų ir poįstatyminių aktų santykis yra aiškus, praktikoje neretai pasitaiko sunkumų ir klaidų reguliuojant svarbiausius visuomeninius santykius.

Poįstatyminiais aktais negali būti laikomi individualių teisės normų aktai, taip pat teisės aiškinimo aktai, kadangi jais tik aiškinamos bei realizuojamos bendrųjų teisės normų aktų nuostatos. Jie pagal hierarchiją niekaip negali būti lyginami su teisėkūros aktais, kadangi tokiu atveju būtų painiojama tiek teisėkūra, tiek teisės taikymas ir teisės aiškinimas¹⁶⁷.

Poįstatyminiai aktai (kaip ir apskritai bendrųjų teisės normų aktai) yra klasifikuojami pagal juridinę galią, atsižvelgiant į juos priimančias valdžios institucijas, į: atstovaujamųjų institucijų teisės aktus bei valstybės ir savivaldybių valdymo institucijų priimamus teisės aktus¹⁶⁸. Tačiau baigiamajame darbe, siekiant per daug neišsiplėtoti, šis poįstatyminių teisės aktų skirstymas išsamiau neaptariamas.

Kaip minėta, poįstatyminiais aktais yra tik realizuojamos įstatymų normos. Tai rodo šių teisės aktų žemiausią galią, ir, galima sakyti, nesavarankiškumą, kadangi nesant priimto įstatymo, negalima taikyti ir poįstatyminio akto. Tai yra labai susiję teisės aktai. Poįstatyminis aktas negali įsigalioti anksčiau, negu įsigalioja įstatymas, kurio nuostatas jis realizuoja. Jeigu poįstatyminis aktas yra parengiamas anksčiau negu priimamas įstatymas, poįstatyminis aktas gali būti legalizuojamas tik tuo atveju, jeigu visiškai atitinka įstatymo normas. Priešingu atveju, jis turi būti keičiamas, arba panaikinamas. Toks yra teisės aktų hierarchijos reikalavimas. Taip pat, poįstatyminiam aktui

¹⁶⁵ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010. P. 263.

¹⁶⁶ Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2004. P. 41, 42.

¹⁶⁷ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas...// ten pat, P. 263, 264.

¹⁶⁸ Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas...// ten pat, P. 265; Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. 3-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009. P. 325.

realizuojant įstatymo normas, jame negali atsirasti teisės normų konkuruojančių su įstatymo normomis¹⁶⁹. Taip yra dėl to, kad žemesnės galios teisės aktais draudžiama reguliuoti aukštesnės galios aktais reguliuojamus visuomeninius santykius. Tai reiškia, kad poįstatyminiais aktais taip pat negali būti keičiamas įstatymų normų turinys bei sukuriama naujos bendro pobūdžio teisės normos konkuruojančios su įstatymų normomis. Tai yra išaiškinta Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarime¹⁷⁰. Visgi Vyriausybės nutarimai dažniausiai ir yra pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai dėl to, jog juose įtvirtintos teisės normos konkuruoja su įstatymuose nustatytais normomis, arba dėl to, kad juose nustatomos kitokios nei įstatymuose teisės normos¹⁷¹. Čia galima paminėti ir tokį pavyzdį, jog praktikoje pasitaiko atvejų, kai ekonominės sankcijas ir jų taikymo esminius principus bei tvarką ūkio subjektams siūloma nustatyti poįstatyminiais aktais¹⁷². Tačiau Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 31 d. nutarime yra pabrėžta, jog nors tam tikrus ūkinės veiklos santykius ir galima nustatyti poįstatyminiais aktais, tačiau principines ūkinės veiklos sąlygas, draudimus ir ribojimus bei sankcijas (darant esminį poveikį ūkinei veiklai) galima reguliuoti tik įstatymu¹⁷³. Čia ir išryškėja egzistuojanti tam tikra painiava tarp įstatymais ir poįstatyminiais aktais reguliuojamų dalykų, kadangi teigiama, jog poįstatyminiais aktais reguliuojama įstatymų taikymo tvarka. Tuo tarpu, kalbant apie ekonominės, ūkinės veiklos sąlygas, yra šiek tiek painiau.

Nors poįstatyminiais aktais negalima pakeisti įstatymų normų turinio, tačiau šie teisės aktai neturėtų ir dubliuoti įstatyminio reguliavimo, o nustatyti atitinkamų įstatymų nuostatų įgyvendinimo tvarką. Įstatymuose įtvirtintų nuostatų dubliavimas sukelia dažną poįstatyminių aktų keitimo

¹⁶⁹ Sinkevičius V. Poįstatyminis teisės aktas Konstitucinio Teismo nutarimuose // Jurisprudencija. 2003, Nr. 46(38). P. 59.

¹⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr. 120 „Dėl valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos“ patvirtintos valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos 3 punkto (1999 m. vasario 4 d. ir 2000 m. balandžio 14 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 20 straipsnio 5 daliai (1998 m. gegužės 12 d. redakcija)“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 82-3529.

¹⁷¹ Grigienė K. Keletas konstitucinių formos ir turinio reikalavimų teisiniam reguliavimui Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje// http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sms/archyvas/dwn.php?id=269294; prisijungimo laikas: 2012-07-15. P. 202.

¹⁷² Dažniausiai pasitaikančios problemos (sisteminės klaidos)// <http://www.tm.lt/dok/KONKURSAI/Seminaro%20medziaga%20alos%20pranesimas%20nr%20%204.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-07-16. P. 2.

¹⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 26 d. nutarimo Nr. 1170 „Dėl cukraus rinkos reguliavimo priemonių“ 2.3, 2.4 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 12 d. nutarimo Nr. 879 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. kovo 12 d. nutarimo Nr. 284 „Dėl baltojo cukraus gamybos kvotos nustatymo“ pakeitimo“ 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos cukraus įstatymo 4 straipsnio 1 daliai (2000 m. gegužės 18 d. redakcija), 2 daliai (1999 m. liepos 8 d. redakcija)“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 62-2283.

būtinybę¹⁷⁴. Taip yra todėl, kad įstatymai yra gana neretai keičiami, o su jų pasikeitimu tokiu atveju privalo būti keičiami ir poįstatyminiai aktai. Priešingu atveju jų nuostatos skirtųsi ir jie nebegalėtų būti taikomi.

Galima paminėti dar vieną poįstatyminių aktų turinio klaidą, t.y. teisės aktų projektų rengėjai, esant neaiškioms įstatymo nuostatomis, jas bando interpretuoti ir aiškinti poįstatyminiuose aktuose. Tačiau Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarime pabrėžiama, jog įstatyminis reguliavimas negali būti aiškinamas Vyriausybės ar kitų institucijų interpretacijomis per jų priimtus poįstatyminius aktus. Tai neatitinka Konstitucinio Teismo praktikos¹⁷⁵. Įstatymuose vartojamų sąvokų turinys gali būti apibrėžiamas ir aiškinamas tik įstatymu, o ne mažesnės juridinės galios teisės aktu¹⁷⁶.

Visa tai leidžia teigti, jog, nors įstatymų bei poįstatyminių aktų atskyrimas ir suvokimas yra suprantamas bei aiškus teoriškai, tačiau, kaip sutinkama jų taikymo praktikoje, neretai iškyla anksčiau minėtos probleminės vietos.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje egzistuoja tam tikra teisės aktų hierarchijos sistema. Šioje sistemoje kiekvienas teisės aktas užima tam tikrą poziciją, kuri priklauso nuo jį priėmusios institucijos galios. Aukščiausią poziciją užima didžiausią juridinę galią turintis teisės aktas – Konstitucija, toliau – tarptautiniai teisės aktai, konstituciniai įstatymai, paprastieji įstatymai bei poįstatyminiai aktai. Kiekvienos pozicijos teisės aktas pasižymi skirtinga juridine galia ir tik jam būdingomis savybėmis. Tarp šių teisės aktų neretai atsiranda tam tikrų neaiškumų bei prieštaravimų, kurie privalo būti analizuojami ir taisomi, kadangi teisės aktų hierarchijos taisyklė tokiems teisės aktams egzistuoti neleidžia. Keletas tokių teisės aktų hierarchijos pažeidimo pavyzdžių ir pateikiama sekančiame poskyryje.

¹⁷⁴ Teisės aktų projektų rengimo esminiai principai//

http://www.tm.lt/dok/Renginiai/Diskusija_%20Teises%20aktu%20projektu%20rengimas%20redos%20pranesimas%201%20nr.pdf; prisijungimo laikas: 2012-07-16. P. 1.

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 47 straipsnio 2 dalies (2002 m. birželio 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Mažeikių rajono apylinkės teismo prašymo ištirti ar Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 3 straipsnio 8 dalis (2002 m. birželio 4 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 146-5332.

¹⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl teisės aktų, reguliuojančių Lietuvos Respublikos pilietybės santykius, nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 123-4650.

2.3. Teisės aktų hierarchijos principo pažeidimai

Teisės aktų išdėstymą pagal juridinę galią – teisės aktų hierarchiją galima vadinti ir teisės aktų hierarchijos principu, kadangi, atsižvelgiant į šią hierarchiją, skirtingi teisės aktai yra lyginami tarpusavyje ir taip sprendžiama apie jų teisėtumą, t.y. taikomas teisės aktų hierarchijos principas. Teisės aktų hierarchijos principas, nors, jam egzistuojant, atrodo, neturėtų kilti didelių neaiškumų, yra neretai pažeidžiamas. Priimant teisės aktus pasitaiko atveju, kai jų nuostatos prieštarauja aukštesnės juridinės galios teisės akto nuostatomis (tai yra pagrindinis teisės aktų hierarchijos principo pažeidimo atvejis), kai žemesnės galios teisės aktų nuostatos konkuruoja su aukštesnės teisinės galios aktų nuostatomis ir pan. Tuomet tokie teisės aktai privalo būti peržiūrimi ir taisomi, arba atitinkamos teisės aktų priėmusios institucijos pripažįstami negaliojančiais. Daugiausiai tokių pažeidimų atsiranda priimant įstatymus ir poįstatyminius aktus (kadangi jie yra mažiausiai stabilūs teisės aktai). Keletas teisės aktų hierarchijos principo pažeidimo pavyzdžių pateikiama toliau.

Teisės aktų hierarchijos principo pažeidimo atvejus galima pradėti aptarti nuo Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo. Ginčijama nuostata yra Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalis, kurioje nurodyta, jog Seimo nariu ketverius metus nuo sprendimo priėmimo dienos negali būti renkamas asmuo, kurį apkaltos proceso tvarka Seimas pašalino iš užimamų pareigų, arba panaikino jo Seimo nario mandatą¹⁷⁷. Čia yra išskiriami du skirtingi atvejai. Vienas iš jų yra, kai Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris minėtu atveju iš pareigų yra šalinamas už nusikaltimo padarymą, kuriuo nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika. Kitu atveju – už šiurkštą Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą. Pirmuoju atveju viskas yra paprasčiau. Čia pažeidžiamas Konstitucijos 74 straipsnis, kuriame nustatyta, jog asmuo apkaltos proceso tvarka iš pareigų gali būti šalinamas tik už šiurkštą Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą. Esant priešingam atvejui Konstitucija nedraudžia tokio asmens rinkti Seimo nariu. Taip pat pažeidžiamos ir Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalis bei 34 straipsnio 2 dalis¹⁷⁸. Antruoju atveju ši Seimo rinkimų įstatymo nuostata prieštarauja eilei Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsnių¹⁷⁹, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 5 straipsniui bei konstituciniam teisinės valstybės principui. Panašus atvejis buvo nagrinėjamas 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarime, kuriuo

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 22-635.

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

¹⁷⁹ Išsamiau: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2012, Nr. 105-5330.

buvo pripažinta, jog, kol nepraėjo ne mažiau kaip 5 metai, Lietuvos Respublikos Prezidentu negali būti renkamas asmuo, kurį apkaltos proceso tvarka Seimas pašalino iš užimamų pareigų, arba panaikino jo Seimo nario mandatą, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Kaip buvo konstatuota minėtame Konstitucinio Teismo nutarime, Konstitucijoje nėra nurodyta, jog praėjus tam tikram laikui Respublikos Prezidentas, savo veiksmais šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, ar sulaužęs priesaiką ir dėl to apkaltos proceso tvarka Seimo pašalintas iš užimamų pareigų, galėtų būti laikomas šiurkščiai nepažeidusiu Konstitucijos, ar nesulaužiusiu priesaikos. Apkaltos instituto konstitucinė paskirtis yra užkirsti kelią tokiems asmenims užimti Konstitucijoje numatytas pareigas, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu. Tai negali būti tik vienkartinis tokių asmenų pašalinimas iš užimamų pareigų. Asmuo, davęs Tautai priesaiką (tiek Lietuvos Respublikos Prezidento, tiek Seimo nario) ir vėliau ją sulaužęs, taip šiurkščiai pažeisdamas Konstituciją, yra už tai apkaltos proceso tvarka pašalinamas iš užimamų pareigų. Pagal Konstituciją jis negali dar kartą prisiekti Tautai, nes išliks abejonė dėl šio asmens duodamos priesaikos tikrumo ir patikimumo, dėl to ir dėl jo pareigų vykdymo. Visos valstybės institucijos turi būti sudaromos tik iš tokių piliečių, kurie be išlygų paklūsta Konstitucijai ir ja besąlygiškai vadovaujasi. Kitoks Konstitucijos nuostatų aiškinimas konstitucinį apkaltos procesą padarytų teisiškai beprasmi¹⁸⁰. Asmeniui, kad jis būtų Seimo nariu ar Respublikos Prezidentu, keliami reikalavimai pagal nustatytą konstitucinį reguliavimą yra susieti, todėl asmuo, sulaužęs priesaiką, ar šiurkščiai pažeidęs Konstituciją niekada negali būti nei Respublikos Prezidentu, nei Seimo nariu, nebent būtų pakeista ar papildyta Konstitucija¹⁸¹.

Kiek sudėtingiau yra dėl to, kad Lietuvos Respublika yra įsipareigojusi Europos Sąjungai taikyti ratifikuotas tarptautines sutartis. O pagal Europos Žmogaus teisių Teismo didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendimą byloje Paksas prieš Lietuvą, asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, negrįžtamas uždraudimas būti renkamam į Seimą buvo pripažintas pažeidžiančiu Europos žmogaus teisių ir pagrindų laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr. 13 straipsnyje įtvirtintą teisę kandidatuoti į įstatymų leidybos instituciją¹⁸². Visgi, kaip buvo minėta 2.2 poskyrio dalyje kalbant apie

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 11 straipsnio (2004 m. gegužės 4d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 85-3094.

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2012, Nr. 105-5330.

¹⁸² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimas byloje Paksas prieš Lietuvą. Pareiškimo Nr. 34932/04// http://www.tm.lt/dok/eztsp/PAKSAS_2011_DK_spr.pdf; prisijungimo laikas: 2012-05-20.

tarptautinius teisės aktus, kai Seimo ratifikuotoje tarptautinėje sutartyje nustatytas teisinis reguliavimas konkuruoja su nustatyta Konstitucijoje, pirmumas yra skiriamas Konstitucijos nuostatomis. Nors atrodytų čia viskas jau yra kaip ir aišku, tačiau pagal prof. habil. dr. A. Vaišvilą, Konvencija yra sudėtinė Lietuvos teisės aktų dalis ir ją ratifikavusi valstybė yra prisiėmusi įsipareigojimą nepriimti jokių naujų teisės aktų, taip pat neaiškinti jau galiojančių taip, kad jie imtų prieštarauti tarptautinei sutarčiai¹⁸³. O šiuo atveju būtent taip ir atsitiko, todėl Konstituciniam Teismui kyla pareiga atšaukti ta dalimi (kurioje tvirtinama, jog Seimo apkaltos proceso tvarka pašalintas iš užimamų pareigų asmuo niekada negali užimti nei Respublikos Prezidento, nei Seimo nario pareigų) savo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą ir tuo pačiu analogišką 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimą, o Seimui – atitinkamą rinkimų įstatymo pataisą.

Nesant tokių pokyčių ir remiantis Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimu¹⁸⁴, galima teigti, kad įstatymų leidėjas priimdamas Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalį neatsižvelgė į Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą ir pažeidė Konstituciją, kadangi draudžiama vėliau priimtais teisės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris prieš tai buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Tai reiškia, jog buvo padarytas toks teisės aktų hierarchijos pažeidimo atvejis, kai žemesnės galios teisės aktais bandoma nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatyta aukštesnės galios teisės aktuose. Šiuo atveju yra apribojama žmogaus teisė būti renkamam.

Tokia sudėtinga teisės akto analizė tik įrodo didžiulę teisės aktų hierarchijos reikšmę. Nors neretai yra gana sunku išsiaiškinti ar nėra prieštaravimų tarp skirtingų teisės aktų, tačiau egzistuojant teisės aktų hierarchijos sistemai, po dažnai itin sudėtingos analizės, kaip šiuo aptartu atveju, neaiškumai ir kylantys prieštaravimai paprastai yra aptinkami ir šalinami.

Kitas teisės aktas yra galbūt vienas iš geriausių teisės aktų hierarchijos principo pažeidimo pavyzdžių (nors jo analizė yra žymiai paprastesnė nei pirmojo teisės akto), t.y. gana daug diskusijų sukėlęs Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“¹⁸⁵. Galima pradėti nuo to, kad pirmiausiai teisės aktų

¹⁸³ Vaišvila A. Teisė ir teisingumo vykdymas. Naujas teisinės sumaišties kelimas// <http://www.aidas.lt/lt/teise-ir-teisingumo-vykdydas/article/3976-04-24-naujas-teisines-sumaisties-kelimas>; prisijungimo laikas: 2012-09-02.

¹⁸⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 881 straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 53-2361.

¹⁸⁵ Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 69-2624.

hierarchijos principą pažeidžia pačios koncepcijos priėmimas. Valstybinės šeimos politikos koncepcijos 5 skirsnio „Koncepcijos įgyvendinimas“ 5.8. dalyje „Šeimos politikos teisinis reglamentavimas“ nurodoma, jog Seimas ir Vyriausybė, rengdami teisės aktus šeimos politikos srityje turi atsižvelgti bei derinti juos su Valstybinės šeimos koncepcijos nuostatomis¹⁸⁶. Tai prieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui. Čia egzistuoja toks teisės aktų hierarchijos principo pažeidimo atvejis, kai tam tikrą sritį, kurią pagal Konstituciją – aukščiausios juridinės galios teisės aktą privaloma reguliuoti įstatymu, bandoma reguliuoti poįstatyminiu aktu. Šuo atveju šeima yra konstitucinė vertybė ir kiekvienas asmuo turi socialinę teisę kurti ir puoselėti šeimos teisinius santykius. Dėl to, vadovaujantis Konstitucija, sričių, susijusių su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, teisinis reguliavimas gali būti įtvirtintas tik įstatymu, o ne poįstatyminiu aktu¹⁸⁷. Koncepcijoje – poįstatyminiame akte suformuluotos sąvokos su jų apibrėžimais pagal savo prasmę yra naujos teisės normos. Dėl to reikalavimas atsižvelgti į koncepcijos nuostatas priimant įstatymus šeimos politikos srityje pažeidžia teisės aktų hierarchijos principo nustatytą tvarką, t.y. tik atsižvelgiant į aukštesnės teisinės galios aktus turi būti priimami žemesnės galios teisės aktai, o ne atvirkščiai. Tai reiškia, kad čia iš dalies dar galima įžvelgti ir kitą teisės aktų hierarchijos pažeidimo atvejį, kai įstatymas yra priimamas vėliau nei poįstatyminis aktas, kuris turėtų būti priimamas tik remiantis įstatymu, o ne atvirkščiai.

Dar vienas aspektas, pažeidžiantis teisės aktų hierarchijos principą, yra šioje koncepcijoje pateiktas šeimos apibrėžimas, kuriame šeima laikomi tik susituokę (arba buvę susituokę) vyras ir moteris, ir jų vaikai bei įvaikiai. Valstybei remiantis tik šiuo kriterijumi – santuoka, būtų pažeidžiamos aukštesnės juridinės galios teisės aktuose, t.y. Konstitucijoje bei tarptautinėse sutartyse (pagal kurias Lietuva yra prisiėmusi tarptautinius įsipareigojimus), pavyzdžiui, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencija (šiuo atveju 8 straipsnis, įtvirtinantis teisę į šeimos gerbimą)¹⁸⁸, įtvirtintos vaikų teisės. Remiantis šia koncepcija vaikai, gimę šeimoje, kurioje tėvai nėra susituokę būtų remiami mažiau arba išvis neremiami, t.y. jie būtų diskriminuojami. Taigi Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime nurodoma, jog Valstybinės šeimos koncepcijos nuostatose įtvirtintos tik santuokos pagrindu sukurtos darnios šeimos, daugiavaikės šeimos, išplėstinės šeimos, krizę išgyvenančios šeimos ir kt. šeimos sąvokos prieštarauja

¹⁸⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 69-2624.

¹⁸⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 118-5564.

¹⁸⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

Konstitucijos 38 straipsnio 1 daliai, kurioje teigiama, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, taip pat 2 daliai, kurioje įtvirtina nuostata, jog valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę¹⁸⁹. Taigi nepaisant to, kad Konstitucijos 38 straipsnyje santuokos institutas (3 dalyje) yra įtvirtintas kartu su šeimos institutu, tačiau tai nereiškia, jog Konstitucija negina ir negloboja ne santuokos pagrindu sudarytų šeimų. Kaip nurodyta anksčiau minėtame Konstitucinio Teismo nutarime, konstitucinė šeimos samprata yra grindžiama „šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas, t. y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi“¹⁹⁰. Tai reiškia, kad šiuo atveju yra nepaisoma teisės aktų hierarchijos principo, reikalaujančio žemesnės galios teisės aktais nenustatyti tokio reguliavimo, kuris prieštarautų aukštesnės galios teisės aktams. Be to, galima pridurti tai, kad Valstybinės šeimos koncepcijoje apibrėžta šeimos sąvoka pernelyg susiaurina šeimos, kaip konstitucinės vertybės, sampratą, kas pažeidžia tiek vaikų teises, tiek jų ne santuokoje gyvenančių tėvų teises gauti iš valstybės paramą.

Dar vienas teisės aktų hierarchijos principo pažeidimo atvejis būtų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimo Nr. 86 „Dėl ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų patvirtinimo“ 68 punktas¹⁹¹ (2006 m. rugsėjo 27 d., 2008 m. sausio 16 d., 2008 m. rugpjūčio 27 d. redakcijos) tiek, kiek jame yra nustatyta, kad ligos pašalpos yra skiriamos tuo atveju, jeigu į pašalpos gavėją buvo kreipiamasi ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo ligos pabaigos ir buvo mokamos ne daugiau kaip už 12 praėjusių mėnesių (skaičiuojant nuo kreipimosi skirti pašalpą dienos)¹⁹². Šie nuostatai buvo keičiami ar papildomi ne vieną kartą, tačiau, kaip pažymėjo Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2012 m. spalio 31 nutarime, juose nustatytas teisinis reguliavimas ginčijamu aspektu nepakito¹⁹³.

¹⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 118-5564.

¹⁹⁰ Plačiau: ten pat.

¹⁹¹ Dar vienas šio nutarimo atvejis – 61 punktas, pažeidžiantis teisės aktų hierarchijos principą (tiek, kiek jame nustatyta, kad ligos pašalpos pervedamos į pašalpos gavėjo nurodytą asmeninę sąskaitą LR teritorijoje esančioje kredito įstaigoje), nenagrinėjamas, kadangi jo analizė nesuteikia naujos informacijos, t.y. pažeidžiami tie patys teisės aktai, ta pati žmogaus teisė į ligos pašalpą.

¹⁹² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimas Nr. 86 „Dėl ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 10-284.

¹⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 31 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 61 punkto (2006 m. rugsėjo 27 d., 2009 m. balandžio 8 d., 2009 m. rugpjūčio 26 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, šių nuostatų 68 punkto (2006 m. rugsėjo 27 d., 2008 m. sausio 16 d., 2008 m. rugpjūčio 27 d., 2012 m.

Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatai priimami vadovaujantis Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymu. Šiame įstatyme yra įtvirtintos sąlygos, kurias nustačius ligos pašalpa asmeniui nemokama bei Vyriausybės tvirtinamų nuostatų nustatyta tvarka neskiriama, ar jos mokėjimas nutraukiamas. Tačiau nėra nei vieno straipsnio, kuriame būtų nustatyti terminai, per kuriuos ligos pašalpos gavėjas turi kreiptis dėl pašalpos skyrimo, taip pat nėra nustatytų maksimalių terminų, ribojančių ligos pašalpos gavėjui priklausančios pašalpos išmokėjimą. Pagal Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 14 straipsnį („ligos pašalpa apskaičiuojama ir mokama Vyriausybės tvirtinamų Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų nustatyta tvarka“), Vyriausybė yra įpareigota nuostatuose nustatyti ligos pašalpos mokėjimo tvarką¹⁹⁴. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog šis Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsnis negali būti pagrindas Vyriausybei nustatyti asmens teisės į ligos pašalpą atsiradimo sąlygas bei riboti šios teisės apimtį¹⁹⁵. Be to, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 52 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog valstybė laiduoja piliečių teisę gauti ligos pašalpą (ir kitais įstatymų numatytais atvejais)¹⁹⁶, kas, kaip pažymėta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime, reiškia, jog terminas, per kurį asmuo turi kreiptis dėl ligos pašalpos bei terminas, kuriuo yra ribojamas tokios pašalpos mokėjimas gavėjui, gali būti nustatomi tik įstatymu, kadangi tai yra viena iš socialinės paramos ligos atveju skyrimo ir mokėjimo sąlygų. Visa tai leidžia teigti, jog nuostatų 68 punktu buvo neleistinais išplečiami Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 15 straipsnyje nustatyti ligos pašalpos nemokėjimo pagrindai, pažeistas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 52 straipsnis, iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis reikalavimas poįstatyminiu aktu nenustatyti asmens teisės į ligos pašalpą atsiradimo sąlygų¹⁹⁷.

Taigi, priėmus Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 68 punktą, teisės aktų hierarchijos principas buvo pažeidžiamas dviem aspektais, t.y. įstatymu reguliuojamą sritį buvo siekiama reguliuoti žemesnės galios teisės aktu – poįstatyminiu aktu, taip pat žemesnės galios teisės

rugpjūčio 21 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 15 straipsniui (2000 m. gruodžio 21 d., 2007 m. gruodžio 4 d. redakcijos) // Valstybės žinios. 2012, Nr. 127-6406.

¹⁹⁴ Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 111-3574.

¹⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 31 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 61 punkto (2006 m. rugsėjo 27 d., 2009 m. balandžio 8 d., 2009 m. rugpjūčio 26 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, šių nuostatų 68 punkto (2006 m. rugsėjo 27 d., 2008 m. sausio 16 d., 2008 m. rugpjūčio 27 d., 2012 m. rugpjūčio 21 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 15 straipsniui (2000 m. gruodžio 21 d., 2007 m. gruodžio 4 d. redakcijos) // Valstybės žinios. 2012, Nr. 127-6406.

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

¹⁹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 31 d. nutarimas// ten pat.

akto nuostata prieštaravo aukštesnės galios teisės akte įtvirtintai nuostatai. Teisės aktų hierarchijos principo nepaisymas šiuo atveju pažeidė Konstitucijos ginamą žmogaus teisę į ligos pašalpa.

Aptarus keletą pavyzdžių galima išskirti tokius teisės aktų hierarchijos pažeidimo atvejus:

- 1) žemesnės galios teisės akto nuostatos prieštarauja aukštesnės galios teisės akto nuostatoms,
- 2) žemesnės galios teisės akto nuostatos konkuruoja su aukštesnės galios teisės akto nuostatoms,
- 3) žemesnės galios teisės aktai priimami anksčiau nei aukštesnės galios teisės aktai,
- 4) tam tikros srities reguliavimas įtvirtinamas žemesnės galios teisės akte nei turėtų būti,
- 5) ir kiti galimi pažeidimų atvejai, paminėti ankstesniame poskyryje.

Ir, nors teisės aktų hierarchijos principas turėtų būti suprantamas kiekvienam, ypač kiek nors susijusiam su teisine sritimi, tačiau kiekvienais metais galima rasti daugiau nei keletą teisės aktų, kuriuose vienaip ar kitaip jis yra pažeidžiamas, tuo pačiu pažeidžiant ir Konstitucijos ginamas žmogaus teises.

Žiūrint iš praktinės pusės, galima teigti, kad visus kylančius neaiškumus tarp teisės aktų galima išspręsti vadovaujantis teisės aktų hierarchijos piramidės pagalba. Svarbiausia yra žinoti ją sudarančių teisės aktų išdėstymą pagal galią (žinoma, ir jų turinį) bei tam tikrus niuansus (kalbant apie tarptautines sutartis). Egzistuojant teisės aktų hierarchijos piramidei, užtikrinamas prieštaravimų tarp teisės aktų nebuvimas, yra žymiau lengviau užtikrinti Konstitucijos ginamas žmogaus teises. Remiantis pirmuoju analizuotu teisės aktu, galima teigti, kad teisės aktų hierarchijos buvimas palengvina teisės aktų nagrinėjimą ir teisingų sprendimų dėl jų priėmimą, kadangi galima vadovautis ankstesniais teisingais sprendimais.

Teisingumo dėlei galima paminėti ir tai, jog kaip ir visur, taip ir šioje srityje (teisės aktų hierarchijos pažeidimų taisyme) pasitaiko ir išimčių, t.y. kai į Konstitucinio Teismo nutarimus nėra kreipiamas dėmesys ir teisės aktų hierarchijos principo pažeidimas atneša ne tik neaiškumą tarp skirtingos galios teisės aktų, bet ir kai kuriais atvejais nuostolių. Pavyzdžiui, gana senas, tačiau valstybei daug kainavęs Lietuvos naftos įmonių privatizavimo atvejis. Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarime buvo nustatyta, kad Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 3 straipsnio 4 dalies nuostata¹⁹⁸, kuria vieni subjektai atleidžiami nuo galimos atsakomybės nepaisant kitų subjektų teisių bei teisėtų

¹⁹⁸ „Po to, kai strateginis investuotojas įsigis akcijų pagal šio straipsnio 1 dalies 1 punktą, valstybės ir savivaldybių institucijos akcinei bendrovei „Mažeikių nafta“ ir jos dukterinėms bendrovėms negalės kelti papildomų reikalavimų dėl akcinės bendrovės „Mažeikių nafta“ ar jos dukterinių bendrovių veiklos ar neveikimo ir kitų įvykių iki strateginiam investuotojui įsigyjant akcijų“. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 90-2482.

interesų, pažeidžia Konstitucijoje įtvirtintą sąžiningos konkurencijos laisvę. Taip pat šia nuostata buvo pažeidžiami savivaldos teisę turinčių bendruomenių ir savivaldybių institucijų teisės ir teisėti interesai, kadangi savivaldybių institucijos negali kelti papildomų reikalavimų dėl bendrovių veiklos ar neveikimo. Taigi, nors ir buvo pripažinta, kad minėta įstatymo nuostata prieštarauja Konstitucijai, tačiau nepaisant to Lietuvos Respublikos Vyriausybė sudarydama sutartį su „Williams International Company“ kompanija vis tiek prisiėmė įsipareigojimus atlyginti šios kompanijos patiriamus nuostolius, kurie atsiranda netgi dėl pačios kompanijos kaltės. Taip buvo prarastos didelės pinigų sumos, netgi nereikalaujant vykdyti sutartyje nurodytų sąlygų – investicijų į naftos bendroves¹⁹⁹.

Tokiu atveju sudėtinga pasakyti kodėl taip atsitinka, ar taip yra dėl teisės aktų nežinojimo, pačios teisinės sistemos nesupratimo, ar tiesiog priimami kažkam naudingi sprendimai ir pan. Tačiau dėl darbo apimties ribotumo apie tai nediskutuojama.

Apibendrinant galima teigti, kad egzistuoja įvairūs teisės aktų hierarchijos principo pažeidimo atvejai, t.y. kai žemesnės galios teisės akto nuostatos prieštarauja aukštesnės galios teisės akto nuostatoms, ar konkuruoja tarpusavyje, kai žemesnės galios teisės aktai priimami anksčiau už aukštesnės galios teisės aktus, kai tam tikros srities reguliavimas įtvirtinamas žemesnės galios teisės akte nei leidžiama ir kt. Tokių teisės aktų hierarchijos principo pažeidimų surandama kiekvienais metais. Tačiau egzistuojant teisės aktų hierarchijos piramidei, jie būna išanalizuojami ir kylantys neaiškumai paprastai yra panaikinami, taip užtikrinant Konstitucijos ginamas žmogaus teises.

¹⁹⁹ Vaišvila A. Teisė ir teisingumo vykdymas. Naujas teisinės sumaišties kėlimas// <http://www.aidas.lt/lt/teise-ir-teisingumo-vykdydas/article/3976-04-24-naujas-teisines-sumaisties-kelimas>; prisijungimo laikas: 2012-09-02.

IŠVADOS

1. Lietuvos Respublikos norminėje literatūroje įtvirtinta teisės akto samprata nėra pakankamai tiksli, kadangi teisės aktas apibrėžiamas ta pačia sąvoka „teisės aktas“. Tuo tarpu lietuvių mokslinės literatūros autoriai šiam terminui neskiria pakankamai daug dėmesio, jų darbuose teisės akto sąvokos apibrėžimų sutinkama gana retai. Užsienio mokslinės literatūros autoriai apie teisės aktą kalba daugiau iš abstrakčios pusės. Jų teigimu, teisės aktas yra toks teisine sistema pagrįstas teisinės pasekmės sukuriantis aktas, kuriuo yra įgyvendinamos teisės normos. Apibendrintai galima teigti, kad teisės aktas yra oficialus rašytinis aktas – dokumentas, įtvirtinantis tam tikrus teisės principus bei normas.
2. Teisės aktų hierarchija išvedama iš valdžių padalijimo principo. Ši hierarchija užtikrina teisės aktų išdėstymą pagal jų galią, todėl tarp jų negalimi konfliktai bei prieštaravimai. Be to, vienus teisės aktus lyginant su kitais, galima sakyti, savotiškai atliekama teisės aktų kontrolė. Dėl to per tam tikrą laiko tarpą paaiškėja, jog vienas ar kitas teisės aktas (jo nuostatos) turi būti pripažintas negaliojančiu.
3. Teisės aktų hierarchijoje, ją sudarančiuose teisės aktuose egzistuoja nemažai problemų, t.y. teisės aktų prieštaravimas Konstitucijos nuostatomis, Konstitucijoje įtvirtintos nepakankamos piliečių galimybės inicijuoti referendumą (dėl nustatyto per didelio rinkėjų skaičiaus), skirtingos teisinės galios Konstitucijos pataisų ir konstitucinių įstatymų vadinimas ta pačia sąvoka „konstituciniai įstatymai“, kelių eismo taisyklių juridinės galios požiūriu prilyginimas teisinėms normoms, nors jas sankcionuoja Vyriausybė ir kt. Visa tai sukelia pagrindą teigti, kad teisės aktų hierarchijai reikalingas kiek didesnis dėmesys, nei yra skiriamas dabar.
4. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika, galima teigti, kad teisės aktų hierarchijos principas yra pažeidžiamas gana neretai, t.y. atsiranda konfliktų tarp skirtingų teisės aktų (kai skirtingos galios teisės aktų nuostatos konkuruoja tarpusavyje, kai žemesnės galios teisės aktų nuostatos dubliuoja aukštesnės galios aktų nuostatas ir kt.). Visgi egzistuojant nustatytai teisės aktų hierarchijos sistemai pažeidimai anksčiau, ar vėliau yra aptinkami ir šalinami, taip užtikrinant teisingų sprendimų priėmimą, tam tikro chaoso teisinėje sistemoje nebuvimą ir tuo pačiu teisėtos valstybės kūrimą. Tai rodo teisės aktų hierarchijos pakankamai didelę reikšmę, kuriai reikėtų skirti kiek daugiau dėmesio, siekiant užtikrinti konstitucinį valdžių padalijimo principą ir taip sumažinti teisės aktų hierarchijos principo pažeidimų skaičių,

kuriais yra pažeidžiamos Konstitucijos ginamos žmogaus teisės (pavyzdžiui, teisė būti renkamam, teisė į ligos pašalpą ir kt.).

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 111-4123.
3. Lietuvos Respublikos konstitucinių įstatymų sąrašo konstitucinis įstatymas // Valstybės žinios. 2012, Nr. 36-1772.
4. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 90-2482.
5. Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 62-2936.
6. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
7. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 61-1827.
8. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 41-991.
9. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 111-3574.
10. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 22-635.
11. Lietuvos Respublikos Seimo statutai // Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.
12. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1948.
13. Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 85-4138.
14. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 69-2624.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimas Nr. 86 „Dėl ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 10-284.
16. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

Konstitucinio Teismo praktika:

17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. kovo 16 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo dalinio pakeitimo ir papildymo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 61-1166.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių krypčių“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1994, Nr. 7-116.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 10 straipsnio septintosios dalies nuostatos, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 55 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 470 patvirtintos Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ įgyvendinimo tvarkos dalinio pakeitimo“ 1.2 punkto nuostatos, 2.1 punkto ir jo 1, 2 bei 3 papunkčių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 89-2007.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalių, 12 straipsnio 3 punkto, 16 straipsnio 3 dalies ir šio straipsnio 9 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl šio įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 bei 5 dalių ir 12 straipsnio 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo 8 straipsniui“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 29-938.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr. 120 „Dėl valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos“ patvirtintos valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos 3 punkto (1999 m. vasario 4 d. ir 2000 m. balandžio 14 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 20 straipsnio 5 daliai (1998 m. gegužės 12 d. redakcija)“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 82-3529.

22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugšėjo 25 d. redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 19-828.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 3 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 27-1098.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 881 straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 53-2361.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimo nr. 458 „Dėl nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003-11-01, Nr. 103-4611.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 11 straipsnio (2004 m. gegužės 4d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 85-3094.

27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 47 straipsnio 2 dalies (2002 m. birželio 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Mažeikių rajono apylinkės teismo prašymo ištirti ar Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 3 straipsnio 8 dalis (2002 m. birželio 4 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 146-5332.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatomis // Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050.

30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 26 d. nutarimo Nr. 1170 „Dėl cukraus rinkos reguliavimo priemonių“ 2.3, 2.4 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 12 d. nutarimo Nr. 879 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. kovo 12 d. nutarimo Nr. 284 „Dėl baltojo cukraus gamybos kvotos nustatymo“ pakeitimo“ 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos cukraus įstatymo 4 straipsnio 1 daliai (2000 m. gegužės 18 d. redakcija), 2 daliai (1999 m. liepos 8 d. redakcija)“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 62-2283.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 65-2400.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl teisės aktų, reguliuojančių Lietuvos Respublikos pilietybės santykius, nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 123-4650.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 5 dalies, 6 straipsnio 1, 3, 4 dalių (2000 m. birželio 29 d. redakcija), 10 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1 dalies, 15 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1, 2 dalių, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 31 straipsnio (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 141-5430.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 118-5564.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2012, Nr. 105-5330.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 31 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 61 punkto (2006 m. rugsėjo 27 d., 2009 m. balandžio 8

d., 2009 m. rugpjūčio 26 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, šių nuostatų 68 punkto (2006 m. rugsėjo 27 d., 2008 m. sausio 16 d., 2008 m. rugpjūčio 27 d., 2012 m. rugpjūčio 21 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 15 straipsniui (2000 m. gruodžio 21 d., 2007 m. gruodžio 4 d. redakcijos) // Valstybės žinios. 2012, Nr. 127-6406.

Kitų teismų praktika:

37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublika, bylos Nr. 3K-3-138/2009// <http://www.lat.lt/lt/aktuali-praktika/aktuali-praktika-civilinese-bylose.html> (2009 m. kovo mėn.); prisijungimo laikas: 2012-03-20.
38. Lietuvos Respublikos Klaipėdos apygardos administracinio teismo 2008 m. spalio 17 d. nutartis administracinių teisės pažeidimų byloje Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono aplinkos apsaugos departamento Klaipėdos miesto agentūra v. fizinis asmuo G. V., bylos Nr. II-603-583/2008// <http://eteismai.lt/byla/236156648337321/II-603-583/2008>; prisijungimo laikas: 2012-07-15.
39. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimas byloje Paksas prieš Lietuvą. Pareiškimo Nr. 34932/04// http://www.tm.lt/dok/eztsp/PAKSAS_2011_DK_spr.pdf; prisijungimo laikas: 2012-05-20.

Mokslinė ir specialioji literatūra:

40. Bacevičius V., Beinoravičius D., Birmontienė D. ir kt. Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.
41. Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt.// red. Gedzevičienė D. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: leidykla MES, 2010.
42. Beinoravičius D. Teisės ir įstatymo santykis: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/ LTU. - Vilnius, 2003.
43. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius: LTU leidybos centras, 2002.
44. Carroll A. Constitutional and administrative law. 5th ed. Harlow: Pearson: Longman, 2009.
45. Čiočys P. A. Teisės pagrindai: mokomoji knyga. 4-oji laida. Vilnius: VVAM, 2008.

46. Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2004.
47. Jarašiūnas E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūris į Konstituciją pokyčiai // Jurisprudencija. 2002, Nr. 33(25).
48. Jarašiūnas E. Jurisprudencinė Konstitucija // Jurisprudencija. 2006, Nr. 12(90).
49. Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
50. Jovaišas K. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 2 dalis. Vilnius: Teisės institutas: K. Jovaišo PĮ, 2002.
51. Jurgelėnienė Ž. Darbo teisės šaltinių samprata ir hierarchija: magistro darbas soc. mokslai: teisė LTU. – Vilnius, 2007.
52. Katuoka S. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Lietuvos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija. 2000, Nr. 15(7).
53. Lane J. E. Konstitucija ir politikos teorija. Kaunas: Naujasis lankas, 2003.
54. Mesonis G. Kai kurie Konstitucijos interpretavimo aspektai: expressis verbis ribos // Jurisprudencija. 2008, Nr. 5(107).
55. Montesquieu. Apie įstatymų dvasią. Vilnius: Mintis, 2004.
56. Paine T. Žmogaus teisės. Vilnius: Naujoji Rosma, 2003.
57. Ragauskas P. Įstatymo samprata // Jurisprudencija. 2005, Nr. 67(59).
58. Ragauskas P. Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis. Vilnius: Teisės institutas, 2005.
59. Sauliūnas D. Elektroninė komercija: Lietuvos teisės derinimo su Europos Sąjungos teise probleminiai aspektai // Jurisprudencija. 2003, Nr. 44(36).
60. Sinkevičius V. Konstitucijos įgyvendinimas įstatymų leidyboje // Justitia. 1996, Nr. 5.
61. Sinkevičius V. Konstitucinių įstatymų samprata: teoriniai aspektai // Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104).
62. Sinkevičius V. Poįstatyminis teisės aktas Konstitucinio Teismo nutarimuose // Jurisprudencija. 2003, Nr. 46(38).
63. Stačiokas S. Lietuvos teisės sistema: raida ir perspektyvos // Justitia. 1996, Nr. 4.
64. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

2F402%2FFAA_118119__FINAL&ei=2Z7yT9m6Cs_KtAaCkdHbCQ&usg=AFQjCNFiGdeu
C59p7ZQY6YD5lnUTgYr0kg&sig2=-dq78OaDEhHU5Ur3sOkGgA; prisijungimo laikas:
2012-05-29.

79. Jarašiūnas E. 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucija: vizija, teisės aktas, teisinė tikrovė
// http://www.lrkt.lt/KJuri/KTB_2006-1.pdf. prisijungimo laikas: 2012-03-12.
80. Jarašiūnas E., Spruogis E. Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje//
http://www.lrkt.lt/conference/Pranesimai/Nacionalinis%20pranesimas_Internetui.doc;
prisijungimo laikas: 2012-03-12.
81. Kas išgelbės Lietuvos valstybę?// <http://counter-propaganda.w3.lt/lithua/kasisg/ltkasisg.php>;
prisijungimo laikas: 2012-09-02.
82. Kelsen H. On the Theory of Interpretation//
http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/legstd10&div=17&collection=journals&set_as_cursor=27&men_tab=srchresults&terms=theory%20of%20interpretation&type=matchall; prisijungimo laikas: 2012-11-02.
83. Kelsen H. What is a legal Act?//
http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/ajj29&div=12&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults&terms=legal%20act&type=matchall;
prisijungimo laikas: 2012-11-02.
84. Kyncl L. Electronic Document Storage - Legal, Technical and Economic Aspects//
http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/mujlt1&div=52&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults&terms=Electronic%20Document%20Storage&type=matchall#581; prisijungimo laikas: 2012-11-02.
85. Kocourek A. Introduction to the Science of Law//
http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.beal/zacy0001&div=5&collection=beal&set_as_cursor=1&men_tab=srchresults&terms=Introduction%20to%20the%20Science&type=matchall#279; prisijungimo laikas: 2012-11-02.
86. Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis//
<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/14.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-06-12.
87. Maurer A. Deliberation and Compromise in the Shadow of Bargaining. The Convention Method as a Test for EU System Development//
<http://www.springerlink.com.skaitykla.mruni.eu/content/u6kw342763666654/fulltext.pdf>;
prisijungimo laikas: 2012-07-15.

88. Mesonis G. Konstitucijos hermeneutika: teisės ir filosofijos sintezė//
http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/logos/archyvas/dwn.php?id=292483; prisijungimo laikas: 2012-07-15.
89. Monkevičius K. Valdžių padalijimo principas kaip demokratijos veiksnys: atvejo studija//
http://www.cpc.vgtu.lt/index.php/cpc/article/download/1822-430X.2009.17.1.50-60/65+valdziu+padalijimo+principas&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESiu3hgp1gxdjPYSJzwnKJA-IvDII8kWgT1abwRRnYN2_wuzCFiECMg3N8CLPjy4nBqqA3sUK4-LhCUYdcoEkSXwX0wk5BkAxTYIGXO1_879ySnwPLMVYZ4E-H1wXfCu_n2AL53_&sig=AHIEtbTr6B2PyHi_4o5208Np2_xt7Tu5Tg; prisijungimo laikas: 2012-07-20. P. 50.
90. Plessis L. The Status of Legislation and the Realisation of Constitutional Values in the new Constitutional Dispensation*//
<http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/stelblr11&type=Image&id=200>; prisijungimo laikas: 2012-07-15.
91. Riekašius R. Politinis dalyvavimas: samprata ir tipologija// http://www.ku.lt/smf/wp-content/uploads/2011/02/Riekasius_politinis-dalyvavimas_2011.pdf; prisijungimo laikas: 2012-12-20.
92. Schütze R. Sharpening the Separation of Powers through a Hierarchy of Norms? Reflections on the Draft Constitutional Treaty's regime for legislative and executive law-making//
<http://www.eipa.nl/Publications/Summaries/05/FC0501e.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-07-20.
93. Šimašius R. Teisės aiškinimas ir jo privalomumas//
<http://simasius.popo.lt/files/2012/04/Teis%C4%97s-ai%C5%A1kinimas-ir-jo-privalomumas-2004.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-03-12.
94. Teisės aktų projektų rengimo esminiai principai//
http://www.tm.lt/dok/Renginiai/Diskusija_%20Teises%20aktu%20projektu%20rengimas%20redos%20pranesimas%201%20nr.pdf; prisijungimo laikas: 2012-07-16.
95. Teisės teorija – konspektas – 2004//
http://ututi.com/subject/ktu/fmf/teises_pagrindai/file/3718/get; prisijungimo laikas: 2012-06-18.
96. Vaišvila A. Teisė ir teisingumo vykdymas. Naujas teisinės sumaišties kėlimas//
<http://www.aidas.lt/lt/teise-ir-teisingumo-vykdydas/article/3976-04-24-naujas-teisines-sumaisties-kelimas>; prisijungimo laikas: 2012-09-02.

97. Zhao J. On Humanity in Legislation. Asian Social Science//
<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&hid=107&sid=292af040-b97a-624-9541-c8809cb11454@sessionmgr115&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtG12ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=57154332>; prisijungimo laikas: 2012-03-12.
98. 1 tema-4Shared.com (Konstitucinės teisė)//
<http://dc195.4shared.com/doc/Qpvh2EFL/preview.html>; prisijungimo laikas: 2012-09-02.

SANTRAUKA

Teisės aktų hierarchija

Raktiniai žodžiai: *teisės aktas, teisės aktų hierarchijos sistema, teisės aktų hierarchijos reikšmė, teisės aktų hierarchijos principo pažeidimai, Konstitucija, Konstitucijos ginamos žmogaus teisės.*

Darbas yra skirtas išanalizuoti teisės aktų hierarchijos sistemai. Šiam tikslui atskleisti yra apžvelgiama įvairioje mokslinėje literatūroje pateikiama teisės akto samprata ir aptariamos egzistuojančios teisės akto rūšys. Viena iš teisės akto rūšių – bendrųjų teisės normų aktai turi išskirtinę savybę, jie sudaro tam tikrą sistemą, kurioje kiekvienas iš jų užima tam tikrą vietą, t.y. jiems tarpusavyje yra būdinga teisės aktų hierarchija.

Siekiant apibrėžti teisės aktų hierarchiją pasitelkiama tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkų darbai. Geriausiai teisės aktų hierarchijos sistemą suvokti padeda jos įsivaizdavimas kaip piramidės, sudarytos iš skirtingų rangų, sudarytų iš tarpusavyje susijusių įvairių teisės aktų. Teisės aktų hierarchija, neabejotinai, atlieka labai svarbų vaidmenį kiekvienos valstybės teisinėje sistemoje. Per teisės aktų prieštaravimų ir konfliktų aptikimą, ir panaikinimą, ji padeda užtikrinti teisėtumą, tam tikro chaoso išvengimą bei teisinės ir konstitucinės valstybės kūrimąsi, ir pan.

Lietuvos Respublikoje teisės aktų hierarchija yra tokia (nuo aukščiausios iki žemiausios galios teisės akto): Konstitucija, ES bendrųjų teisės normų aktai ir tarptautinės sutartys, konstituciniai įstatymai, paprastieji įstatymai, poįstatyminiai aktai. Pats šios hierarchijos nustatymas nėra lengvas ir įvairių autorių diskutuotinas. Be to, teisės aktų hierarchijos ranguose egzistuoja įvairios probleminės vietos, kurioms turėtų būti skiriamas didesnis dėmesys. Taip pat nors egzistuojant teisės aktų hierarchijai neturėtų kilti didelių neaiškumų, visgi neretai pasitaiko skirtingos juridinės galios teisės aktų nuostatų prieštaravimų, jų tarpusavio konkuravimo, ar jų nuostatų dubliavimo ir pan., t.y. pažeidžiamas teisės aktų hierarchijos principas. Nepaisant teisės aktų hierarchijos nustatytos tvarkos, yra pažeidžiamas konstitucinis valdžių padalijimo principas, Konstitucijos ginamos žmogaus teisės, sutrikdoma teisinės sistemos darna ir pan. Dėl šios priežasties, aptikus tokius pažeidimus, jie privalo būti taisomi.

SUMMARY

Hierarchy of laws

Key words: legal act, *system of hierarchy of laws, importance of hierarchy of laws, violation of principle of hierarchy of laws, Constitution, human rights protected in Constitution.*

There is an analysis of the system of hierarchy of laws presented in this work. The definition of legal act and existing types of legal acts, which are expounded in different nonfiction, is presented to reach this goal. General legal acts have an exceptional attribute – they are codified and take a special place in this codification, i.e. they are interdependent in a hierarchy of laws.

To define the hierarchy of laws, this work is prepared by analyzing different studies of Lithuanian and foreign scientists of jurisprudence. The best way to comprehend the system of hierarchy of laws is to imagine it like a pyramid of different ranks, which consist of interdependent legal acts. Definitely, hierarchy of laws plays a big part in a legal system of every state. Finding and negating conflicts and collisions, it helps to ensure legality, to avoid a chaos and to create legal and constitutional state, etc.

The hierarchy of laws in Lithuania (from upper to lowermost validity of legal acts): Constitution, EU legal acts and international agreements, organic laws, laws, legal acts (bye-laws). But this evaluation of hierarchy of laws isn't quite easy as it seems, it is arguable in studies of different authors. Moreover, there exist different problematic points in ranks of hierarchy of laws, which should be more noticed. Sometimes we can notice that the principle of hierarchy of laws is infringed, because we can find disagreements or competing between some legal acts, some double regulation of the same sphere etc., although ambiguities of the system of hierarchy of laws should not be inspired. Despite the order of hierarchy of laws, sometimes we can find infringements of constitutional principle of power-sharing, of human rights, violence of consistency of legal system etc. These kinds of violations, when detected, have to be corrected.

PRIEDAI

Teisės aktų hierarchijos sistema

